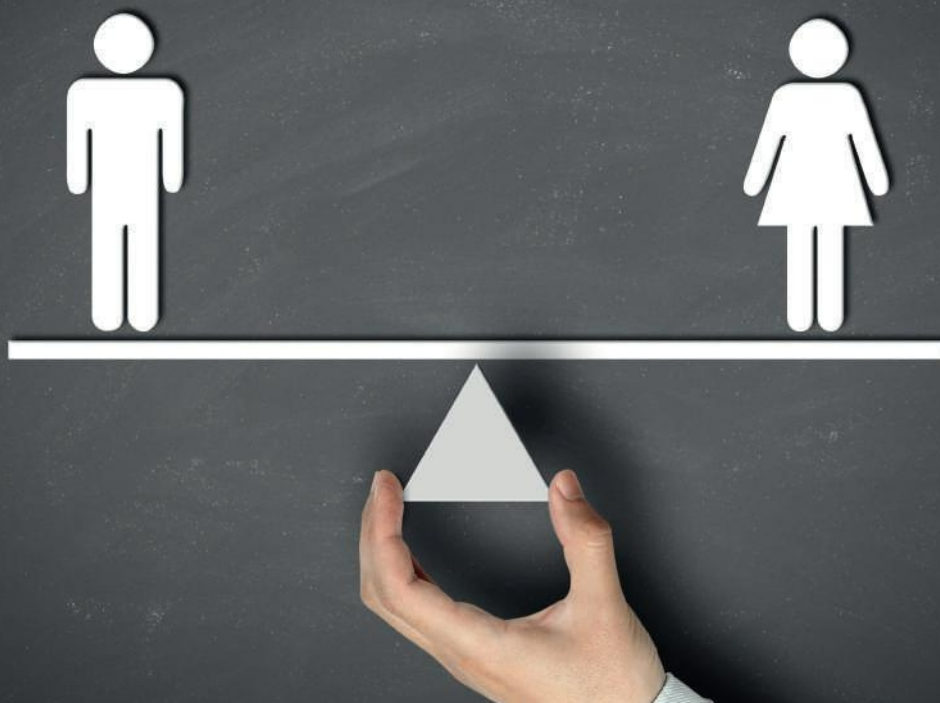

INTERSEKCIONALNA RODNA ANALIZA PREDUNIVERZITETSKOG OBRAZOVANJA

INCLUDE – Izgradnja kapaciteta za
inkluzivno obrazovanje

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Pripremila Donjeta Morina

Ova publikacija je nastala u kontekstu projekta „INCLUDE - Izgradnja kapaciteta za inkluzivno obrazovanje“ uz finansijsku podršku Evropske unije.

Za njen sadržaj odgovorni su isključivo autori i one ne odražava nužno stavove Evropske unije ili Saveta Evrope.

© Savet Evrope, oktobar 2020. Sva prava zadržana. Pod određenim uslovima, licenca izdata Evropskoj uniji.

Nijedan deo ove publikacije se ne može prevoditi, reprodukovati ili prenositi, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronski (CD-Rom, Internet, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakav sistem za čuvanje ili preuzimanje podataka, bez prethodnog pisanog odobrenja Direkcije za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Cover image credits: Christian Chan/shutterstock.com

Svi zahtevi koji se odnose na reprodukovanje ili prevod celine ili dela ovog dokumenta treba da budu upućeni Direkciji za komunikacije. Sva ostala prepiska u vezi sa ovom publikacijom treba da bude upućena Odeljenju za obrazovanje Saveta Evrope, Sektor za saradnju i izgradnju kapaciteta.

Odeljenje za izradu dokumenata i publikacija (SPDP) Saveta Evrope nije odgovorno za njegov izgled i sadržaj.

Oktobar 2020. godine

Sadržaj

Skraćenice	4
Rezime	5
Uvod	6
Metodologija i ciljevi istraživanja	7
Preduniverzitetsko obrazovanje kao put ka rodnoj ravnopravnosti	8
Širi kontekst: rodna ravnopravnost na Kosovu*	9
Analiza pravnog okvira i javnih politika	9
Zapošljavanje i aktivnost tržišta rada	11
Rodno zasnovano nasilje	12
Nasleđe i svojinska prava	14
Rodna analiza preduniverzitetskog obrazovanja	15
Rodna analiza učenika u preduniverzitetskom obrazovanju	15
Stope napuštanja škole u preduniverzitetskom obrazovanju	16
Rodna analiza nastavnika u preduniverzitetskom obrazovanju	18
Rodna analiza obrazovnog sektora: posebne obrazovne potrebe	19
Učenici u pripremnom predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju	20
Rukovođenje, izvršne uloge, nastavni profili i administrativne uloge	20
Rodna analiza obrazovnog sektora: zajednice Roma, Aškalija i Egipćana	21
Učenici u predškolskom pripremnom, osnovnom i srednjem obrazovanju	22
Rukovođenje, izvršne uloge, nastavni profili i administrativne uloge	24
PREPORUKE	25
Aneks 1. Akcioni plan EU za rodnu ravnopravnost II i provera prema rodnom markeru OECD-a	27
Aneks 2. Sagovornici u intervjuima	28
Aneks 3. Tekući programi u sektoru obrazovanja	29
Bibliografija	37

* Ovaj naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je s Rezolucijom SBUN 1244. i s mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Skraćenice

ARR	Agencija za rodnu ravnopravnost
SE	Savet Evrope
DoA (eng.)	Programski dokument
EU	Evropska unija
GBV (eng.)	Rodno zasnovano nasilje
SRR	Službenik za rodnu ravnopravnost
GIZ	Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit - GIZ)
INCLUDE	Zajednički projekt Evropske Unije i Saveta Evrope Izgradnja kapaciteta za inkluzivno obrazovanje
KEC (eng.)	Kosovski centar za obrazovanje
LGBTI	Lezbejske, gej, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe
MON	Ministarstvo obrazovanja i nauke
POP	Posebne obrazovne potrebe
SOP	Standardni operativni postupak
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija

Rezime

Ova analiza pokazuje da intersekcionalne rodne nejednakosti mogu da spreče devojčice i dečake iz različitih sredina da ostvare pristup kvalitetnom preduniverzitetskom obrazovanju. Rezultati analize će se koristiti za formulisanje preporuka za kreatore politika, posebno za Ministarstvo obrazovanja i nauke da uvrste rod u svoje politike. Istodobno, rezultati analize će se koristiti za uključivanje rodne perspektive u okviru zajedničkog projekta Evropske Unije i Saveta Evrope „Izgradnja kapaciteta za inkluzivno obrazovanje“(INCLUDE), koji provodi Savet Evrope.

Glavni nalazi su:

- Sektor preduniverzitetskog obrazovanja ima centralnu ulogu u unapređivanju rodne ravnopravnosti, kako u smislu osnaživanja žena, tako i u pogledu iskorenjivanja postojećih stereotipa i predrasuda među svim učenicima.
- Nastavno osoblje u školama preduniverzitetskog nivoa možda nije svesno svoje odgovornosti u skladu sa standardnim operativnim procedurama za borbu protiv nasilja u porodici;
- Usled delovanja nekoliko faktora, uključujući stereotipne rodne stavove, devojčice su nedovoljno zastupljene u predškolskim ustanovama, pri čemu devojčice čine samo 46,2% učenika predškolskog uzrasta;
- Rodno razvrstavanje se nastavlja u karijernoj orijentaciji i izboru zanimanja. Žene se uglavnom bave poslovima u oblasti obrazovanja, trgovine i zdravstva (53,5% svih zaposlenih žena), dok se muškarci pretežno bave trgovinom, građevinarstvom i proizvodnjom (43,8% svih zaposlenih muškaraca).
- Zbog stereotipnih tumačenja rodnog karaktera profesija, devojčice su znatno manje zastupljene u srednjim stručnim školama (41%), a dečaci u gimnazijama (41,6%);
- Dečaci napuštaju preduniverzitetsko obrazovanje u mnogo većem procentu, posebno u višim razredima srednje škole. U školskoj 2018/2019. godini, 78,7% svih učenika koji su napustili školovanje bili su dečaci. Dokazi sa Kosova i sa drugih mesta ukazuju na to da se razlozi zbog kojih dečaci i devojčice napuštaju školu razlikuju i povezani su sa socijalnim normama i rodnim očekivanjima.
- Devojčice sa POP i dalje su znatno manje zastupljene u preduniverzitetskom obrazovanju (41%). Ovo je posebno problematično jer podaci popisa pokazuju da na Kosovu ima više žena i devojčica sa posebnim potrebama nego muškaraca. Za sada ne postoji detaljna rodna analiza učenika sa POP na Kosovu.
- Ukupno gledano, deca koja potiču iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i dalje su nedovoljno zastupljena u preduniverzitetskom obrazovanju. Devojčice Romkinje i Aškalije su vrlo slabo zastupljene u višim razredima srednjeg obrazovanja, dok su devojčice iz zajednice Egipćana nedovoljno zastupljene na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja.
- Rani brakovi mogu da imaju istaknutiju ulogu kod devojčica koje napuštaju preduniverzitetsko obrazovanje iz zajednica Roma, Aškalija ili Egipćana.

Uvod

Rodna nejednakost i dalje je prisutna u različitim sektorima na Kosovu*. Žene i devojke se i dalje suočavaju sa diskriminacijom, marginalizacijom i nedovoljnom zastupljenošću u više oblasti. Pored postojeće rodne nejednakosti, postoji još nekoliko intersekcionalnih nejednakosti. To obuhvata nejednakosti zasnovane na etničkoj pripadnosti, statusu u pogledu sposobnosti i seksualnoj orijentaciji. Situacija je i dalje posebno teška za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, koje nastavljaju da se suočavaju sa diskriminacijom i marginalizacijom, posebno žena.¹ Nivo siromaštva i nezaposlenosti i dalje je alarmantno visok, čak i u poređenju sa ostalim zajednicama na Kosovu.² Situacija se prenosi i u oblast obrazovanja, pri čemu je stopa upisivanja u školu i dalje znatno ispod proseka, a mnogi mladi iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana ne stižu do viših nivoa obrazovanja.³ Visoka stopa napuštanja osnovnog i srednjeg obrazovanja takođe je alarmantan trend.⁴ Pored toga, osobe sa posebnim potrebama takođe čine vrlo ugroženu grupu koja se suočava sa nekoliko intersekcionalnih nejednakosti. Mnoge osobe sa posebnim potrebama uglavnom se oslanjaju na svoju porodicu kad je u pitanju svakodnevna pomoć i finansijska podrška.⁵ Podaci potvrđuju da oko 33% žena sa posebnim potrebama i 23% muškaraca nikada nije bilo upisano u školu.⁶ Za decu koja ipak pohađaju obrazovanje, neadekvatna infrastruktura, nedostatak ličnih asistenata i nedostatak odgovarajućeg nastavnog materijala i dalje narušavaju uspešnost njihovog učešća u obrazovanju.⁷

Navedeni podaci ilustruju kakav izazov može predstavljati pristup kvalitetnom obrazovanju, posebno za ugrožene grupe kao što su Romi, Aškalije, Egipćani i deca sa POP. Ipak, lokalni i međunarodni naponi za ublažavanje situacije su imperativ u ovom trenutku procesa razvoja Kosova. Kao odgovor na situaciju, Savet Evrope (SE) sprovodi zajednički projekat EU/SE „Izgradnja kapaciteta za inkluzivno obrazovanje“ (INCLUDE). Cilj projekta je da se poboljša pristup kvalitetnom obrazovanju za učenike iz grupa u nepovoljnom socijalnom položaju. Cilj mu je poboljšani pristup obrazovanju i uslugama podrške za decu iz romske, aškalijske i egipatske zajednice, kao i decu sa posebnim obrazovnim potrebama u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju. Projekat deluje u skladu sa dva ishoda: 1) ojačan je kapacitet obrazovnog sistema Kosova da poveća učešće dece Roma, Aškalija i Egipćana u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju; i 2) ojačan je kapacitet obrazovnog sistema Kosova da poboljša učešće i usluge podrške za decu sa posebnim obrazovnim potrebama u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju.

I Evropska Unija i Savet Evrope su svesni da je rodna nejednakost i dalje postojan proces u razvoju Kosova, u različitim sektorima i geografskim oblastima. Žene i muškarci uopšteno gledano imaju različite potrebe, mogućnosti i prioritete, pa tako i kada je reč o pristupu obrazovanju. Ove razlike se dodatno pogoršavaju intersekcionalnim nejednakostima, sa kojima se naročito suočavaju etničke manjine ili učenici sa POP. Shodno tome, Savet Evrope je naručio izradu rodne analize koja

1 Evropska komisija, Radni dokument službi Komisije, Izveštaj o napretku Kosova* za 2019. godinu, koji se može naći na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

2 Ambasada Švedske u Prištini, Analiza multidimenzionalnog siromaštva, Kosovo 2017, može se naći na: <https://www.sida.se/globalassets/sida-eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf>

3 Evropska komisija, Radni dokument službi Komisije, Izveštaj o napretku Kosova* za 2019. godinu

4 Ibid

5 Ambasada Švedske u Prištini, Analiza multidimenzionalnog siromaštva, 2017.

6 Ibid

7 Farnsworth, Morina i Nuhui, "Rod, LGBTI i osobe sa invaliditetom – Ocena stanja", 2018, može se naći na: <https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf>

treba da bude sprovedena tokom inicijalnog perioda projekta INLCUDE. Cilj ove analize biće da se ispita kakva je situacija žena, muškaraca, devojčica i dečaka u obrazovnom sektoru na Kosovu. Slično samom projektu, analiza će se takođe posebno fokusirati na žene, muškarce, devojčice i dečake sa POP, kao i na zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.

Metodologija i ciljevi istraživanja

U ovoj rodnoj analizi korišćene su mešovite metode. U početku, da bi se utvrdio pregled postojećih socio-kulturnih normi i politika, sprovedeno je sekundarno istraživanje postojećih politika i studija o rodnoj ravnopravnosti u preduniverzitetskom obrazovanju. Ova sekundarna analiza obuhvatila je rodnu analizu domaćih i međunarodnih zakona i konvencija kako bi se procenila njihova rodna osetljivost. Zatim su sumirane postojeće studije i statistike kako bi se ispitale uloge žena i muškaraca u obrazovnom sektoru i utvrdile i ispitale ključne rodne nejednakosti i socijalne barijere koje mogu da budu prepreka devojčicama i dečacima iz različitih sredina (Romi, Aškalije i Egipćani i osobe sa POP) za pohađanje predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Potom je obavljeno devet intervjua u cilju prikupljanja informacija sa ključnim sagovornicima koji su stručnjaci za rodnu ravnopravnost, pristup obrazovanju, prava Roma, Aškalija i Egipćana i osoba sa POP.⁸ Stručnjaci su odabrani upravo na osnovu njihovog znanja, iskustva i raspoloživih informacija kad je reč o navedenim temama.⁹ Na kraju, INCLUDE Programski dokument (DoA) i Logički okvir su analizirani kroz ukrštanje sa nalazima rodne analize, da bi se identifikovalo kako INCLUDE može da poboljša logiku svoje intervencije u cilju otklanjanja prepreka utvrđenih u analizi.

Analizom je predviđeno da se ispuni nekoliko različitih ciljeva, od kojih su najvažniji:

- 1)** Analizirati obrazovni sektor na Kosovu iz rodne perspektive, uključujući važeće zakone, politike i strategije;
- 2)** Identifikovati potencijalno različite potrebe i ključne ekonomske i socijalne prepreke u pristupu devojčica i dečaka predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju;
- 3)** Identifikovati i ispitati ključne rodne nejednakosti i socijalne barijere koje mogu da budu prepreka za devojčice i dečake iz različitih sredina (Romi, Aškalije i Egipćani i deca sa POP) da pohađaju predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje;
- 4)** Dati preporuke za Ministarstvo prosvete, sa ciljem da podrže njihovu težnju ka integraciji roda u njegovo kreiranje politike;

---

⁸ Detaljan spisak sagovornika može se naći u Aneksu. Upućena su još dva zahteva za intervju, ali na njih nije bilo odgovora.

⁹ U vreme izrade ove Rodne analize, Kosovo je imalo relativnu zabranu kretanja zbog globalne pandemije Kovida 19. Da sagovornici ne bi bili izloženi opasnosti, svi intervjui za ovu studiju vođeni su na daljinu, u zavisnosti od okolnosti sagovornika. Neki su obavljani telefonom, neki putem platforme Zoom, a drugi u pisanoj formi.

Preduniverzitetско obrazovanje kao put ka rodnoj ravnopravnosti

---

Sektor obrazovanja, posebno preduniverzitetско obrazovanje, ima centralnu ulogu u unapređenju rodne ravnopravnosti na nekoliko načina. Prvo, istraživanja su pokazala jasnu korelaciju između većeg obrazovanja i osnaživanja žena.¹⁰ Pokazalo se da su žene koje su obrazovane delotvornije u povećanju svog blagostanja. Ukupno gledano, one su bolje pripremljene da ostvare pristup uslugama, mogućnostima, ali i da samostalno generišu alternativne strukture i mogućnosti podrške.¹¹ Ovi efekti imaju nekoliko pozitivnih ishoda za žene, uključujući samostalnost u donošenju odluka, javno učešće i povećani potencijal za ostvarivanje prihoda itd.¹² Drugo, ostvarujući pristup obrazovanju, devojkicama i dečacima se u ranoj fazi njihovog socijalnog i mentalnog razvoja kroz sektor obrazovanja pruža dobar put za rešavanje ukupnih socijalnih nejednakosti, posebno rodne nejednakosti.¹³ U nekoliko studija se ističe da obrazovanje u ranom detinjstvu ima centralnu ulogu u formiranju rodni stereotipa, predrasuda, pa čak i rodni identiteta.¹⁴ Rodne predrasude prenete kroz obrazovni sistem mogu i dalje da reprodukuju postojeće nejednakosti i stereotipe, posebno kroz udžbenike i programe nastave i učenja.¹⁵ Međutim, obrazovni sistem može da ima važnu ulogu u opovrgavanju postojećih stereotipa, predrasuda i obrazovanju budućih lidera koji će zatim kreirati rodno osetljive politike. Stoga je uključivanje rodne perspektive u izradu programa nastave i učenja i udžbenika preduslov za ravnopravnije društvo. Ovo je takođe zakonski zahtev na Kosovu, prema članu 21. Zakona 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti kojim je predviđeno da rodna ravnopravnost bude uključena u školske programe nastave i učenja, a da osmišljavanje i primena svih školskih materijala treba da obuhvati rodnu perspektivu.¹⁶

---

10 Pande, Malhotra i Grown, „Impact of Investments in Female Education on Gender Equality [Uticaj investicija u obrazovanje žena na rodnu ravnopravnost]“, rad pripremljen za prezentaciju na Sesiji 3: Školovanje, XXV IUSSP Međunarodna konferencija o stanovništvu, Tur, Francuska, 2009, može se naći na: www.demoscope.ru/weekly/knigi/tours_2005/papers/iussp2005s51014.pdf

11 Grown, Gupta i KES za Milenijumski projekat UN: „Preduzimanje mera: ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena“, 2012, strana 37, može se naći na: <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=dP-SRE4WCJEC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Education+and+gender+equality&ots=OpUc2wFODW&sig=TJK1vmf-OqpMS1a4R0hTSIKmKF8#v=onepage&q&f=false>

12 Ibid

13 Morina i Farnsworth, „Budžetiranje za bolje obrazovanje: rodna analiza rashoda i usluga u Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf>

14 Jin Chi, Put ka rodnoj ravnopravnosti kroz politiku nastavnika u ranom detinjstvu u Kini, 2018, dokument za diskusiju, može se naći na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED592783.pdf>

15 Rae L. Blumberg, „Gender Bias in Textbooks: A hidden obstacle on the road to gender equality in education [Rodne predrasude u udžbenicima: skrivena prepreka na putu ka rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju]“, 2008, može se naći na: https://pdfs.semanticscholar.org/d193/38b08a8aa5c6c647e9582a78c77276387478.pdf?_ga=2.146834167.1163171261.1589284959-572287538.1589284959

16 Skupština Kosova, Zakon 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, član 21, 2015, može se naći na: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO_05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf

Širi kontekst: rodna ravnopravnost na Kosovu

Pre započinjanja intersekcionalne analize obrazovnog sektora na Kosovu, važno je oceniti širi kontekst rodne (ne/) ravnopravnosti. Postojeće politike i nepisane socio-kulturne norme mogu da budu štetne po pristup obrazovanju i uživanje koristi od obrazovanja i za učenike Rome, Aškalije, Egipćane i za učenike sa POP. U ovom poglavlju dat je pregled ukupne situacije u pogledu rodne ravnopravnosti na Kosovu. Korišćeni su postojeći podaci i informacije kako bi se istakle glavne rodne nejednakosti u sektorima kao što su aktivnost tržišta rada, rodno zasnovano nasilje, nasleđe i svojinska prava i naravno obrazovanje. Nadalje, analizirani su faktori koji doprinose tim nejednakostima, uključujući političke, socijalne, ekonomske i socio-kulturne. Generalno, analiza u poglavljima koja slede nam pomaže u razumevanju rasprostranjenih rodni nejednakosti na Kosovu. Analiza započinje rodnom analizom javnih politika koje se primenjuju na obrazovni sektor na Kosovu.

Analiza pravnog okvira i javnih politika

Ovaj odeljak sadrži rodnu analizu domaćih i međunarodnih javnih politika koje se primenjuju na obrazovni sektor na Kosovu. Spisak se u velikoj meri zasniva na rodnoj analizi stanja na Kosovu objavljenoj 2018. godine, čiju izradu je naručila EU,¹⁷ ali je prilagođen kako bi obuhvatio i promene koje su se dogodile 2019. i 2020. godine. Ukupno gledano, Kosovo ima čvrst pravni i institucionalni okvir koji se odnosi na rodnu ravnopravnost, ljudska prava i zaštitu od diskriminacije. Rodna ravnopravnost je čvrsto utemeljena u Ustavu Kosova.¹⁸ Nadalje, Kosovo ima poseban zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti,¹⁹ čiji je cilj garantovanje i promovisanje ravnopravnosti između muškaraca i žena na Kosovu. Njime su predviđeni zahtevi koji se odnose na jednaku zastupljenost,²⁰ afirmativne mere u cilju povećanja zastupljenosti,²¹ kao i sprovođenje urođnjavanja²². Iako je po svom karakteru veoma napredan i sveobuhvatan, zakon o rodnoj ravnopravnosti ipak ima određene nedostatke i javljaju se izazovi u njegovoj primeni, naročito neusklađenost sa drugim zakonima i politikama,²³ nedostatak mehanizama za njegovo sprovođenje i netačni izrazi i pojmovi na albanskom i srpskom.²⁴ Pored toga, Zakonom br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, strogo se zabranjuje i direktna i indirektna diskriminacija po osnovu roda.²⁵ Nekoliko drugih zakona i politika direktno utiču na situaciju muškaraca i žena na Kosovu. Između ostalih, tu spada i Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu²⁶, zakon o zaštiti od nasilja u porodici,²⁷ kosovski program

17 Mreža žena Kosova, *Rodna analiza stanja na Kosovu*, 2018, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>.

18 Članom 7.2 Ustava izričito se utvrđuje jednakost između muškaraca i žena kao osnovna vrednost u Kosovu. Više informacija se može naći na: Skupština Kosova, Ustav Kosova, 2008, može se naći na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

19 Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, 2015, može se naći na: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO_05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf

20 U članu 6.8 se navodi da "Jednaka rodna zastupljenost u svim zakonodavnim, izvršnim i sudskim organima i drugim javnim institucijama se ostvaruje kada se obezbedi minimalna zastupljenost od pedeset posto (50)% za svaki rod, uključujući i njihove upravljačke organe i organe odlučivanja."

21 Ibid. Član 6.2

22 Ibid. Član 6.1.3

23 Naročito zakoni o opštim i o lokalnim izborima.

24 Morina i Farnsworth, "Novi kosovski zakon o rodnoj ravnopravnosti: dobro, loše, upitno, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/kosovorsquos-new-law-on-gender-equality-the-good-the-bad-the-questionable/>

25 Skupština Kosova, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, 2015, može se naći na: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Annex-LAW_NO_05_L-021_ON_THE_PROTECTION_FROM_DISCRIMINATION.pdf

26 Skupština Kosova, Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, 2015, može se naći na: www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L019%20a.pdf Zakon br. 03/L-007

27 Skupština Kosova, Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, može se naći na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691&langid=2>

za rodnu ravnopravnost itd. Štaviše, postoje institucionalni mehanizmi čiji je cilj zaštita i unapređenje rodne ravnopravnosti na centralnom i lokalnom nivou. To se pre svega odnosi na Agenciju za rodnu ravnopravnost (ARR) pri Kabinetu premijera (KP) i službenike za rodnu ravnopravnost (SRR) koji postoje u svim opštinama i ministarstvima na Kosovu. Dužnosti i odgovornosti ARR i SRR navedene su u Zakonu o rodnoj ravnopravnosti. Između ostalog, ARR je odgovorna za koordinaciju, podršku i unapređenje primene zakona o rodnoj ravnopravnosti, predlaganje izmena i dopuna postojećih i novih politika i zakonodavnih akata, saradnju sa OCD i građanima u cilju obezbeđivanja rodne ravnopravnosti u svim sektorima, staranje o sprovođenju rodno odgovornog budžetiranja (GRB) i urođnjavanja, koordinaciju rada SRR i izradu kosovskog programa za rodnu ravnopravnost.²⁸ S druge strane, SRR su odgovorni za obezbeđivanje primene zakona o rodnoj ravnopravnosti u svojim ministarstvima ili opštinama, obezbeđuju primenu GRB i urođnjavanje lokalnih politika/politika ministarstava i dokumenata. Službenik za rodnu ravnopravnost takođe postoji u Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MON), a odgovoran je za uključivanje rodne perspektive u politike MON i obrazovnog sektora na Kosovu. Službenici za rodnu ravnopravnost, uključujući SRR u MON, suočavaju se sa nekoliko teškoća, uključujući nedovoljnu političku volju za njihovo uključivanje u procese vezane za javne politike, uprkos tome što je to zakonski zahtev.²⁹ Time se narušava njihova uloga u uključivanju rodne perspektive u sve politike MON i može da dovede do politika koje ne uzimaju rod u obzir. Nedostatak izvršnih ovlašćenja i to što im se poveravaju zadaci van njihove nadležnosti takođe narušava rad SRR.³⁰

Na kraju, nekoliko zakona i javnih politika vezanih za obrazovanje takođe ima rodnu perspektivu. Konkretno:

Ustavom se garantuje pravo na besplatno osnovno obrazovanje i predviđa da javne institucije treba svima da osiguraju jednake mogućnosti za obrazovanje u skladu sa njihovim mogućnostima i potrebama.

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Član 22. Ustava odnosi se na direktnu primenljivost i prioritet nekoliko međunarodnih sporazuma i instrumenata na Kosovu. Prema članu 22, CEDAW se u velikoj meri fokusira na obrazovanje žena i devojčica kao preduslov za rodnu ravnopravnost. Konkretno, u članu 10. se ističe da sve države treba da preduzmu mere kako bi obezbedile jednaka prava i eliminisale diskriminaciju u oblasti obrazovanja. Dalje se navodi da devojčice, dečaci, žene i muškarci treba da imaju jednak pristup i uslove i mogućnosti za sve oblike obrazovanja, karijernog i profesionalnog vođenja, kao i za korišćenje stipendija i drugih bespovratnih sredstava za studije.³¹ Nadalje, Opšta preporuka br. 3 CEDAW iziskuje od svih država da usvoje programe javnog informisanja i obrazovanja koji će pomoći u uklanjanju predrasuda i praksi koje su prepreka za socijalnu ravnopravnost žena.³²

Savet Evrope se pitanjima rodne ravnopravnosti bavi kroz svoje programe podrške. Konkretno, o urođnjavanju u obrazovanju postoji Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2007)13 državama članicama o urođnjavanju u obrazovanju, kojom su utvrđeni okvir i ciljevi aktivnosti Organizacije na ovu temu. Preporukom se predlažu mere u svim oblastima koje se odnose na

28 Zakon o rodnoj ravnopravnosti, članovi 7, 8, 9, 10 i 11

29 Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja, 2018, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>

30 Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja, 2018, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>

31 Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, član 10, 1981

32 Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava, CEDAW, Opšta preporuka br.3

organizovanje i sadržaj obrazovanja. Borba protiv rodnih stereotipa u obrazovanju takođe je jedan od prioriteta Strategije Saveta Evrope za rodnu ravnopravnost za period 2018-2023. godine. Pored toga, države članice uvode mere kako bi integrisale perspektivu rodne ravnopravnosti u svoj obrazovni sistem. Konačni cilj je integrisanje perspektive rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti Saveta Evrope u oblasti obrazovanja: od visokog obrazovanja do obuke nastavnika, obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, nastave istorije ili lingvističke politike.

Konvencijom UN o pravima deteta priznato je pravo svakog deteta na obrazovanje. Ustav čini ovu konvenciju direktno primenjivom na Kosovo.

Zakonom o predškolskom obrazovanju predviđeno je inkluzivno učešće dečaka i devojčica u predškolskom obrazovanju.

Zakon o obrazovanju u opštinama na Kosovu obavezuje MON da promoviše nediskriminatorni obrazovni sistem u kome se poštuje pravo svake osobe na obrazovanje, a svima su dostupne mogućnosti za kvalitetno učenje.

Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju osigurava se učešće devojčica i dečaka u obrazovnom sistemu. Njime se garantuje pristup preduniverzitetskom obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući pol i bračni status, između ostalog. Zakonom se zahteva da preduniverzitetsko obrazovanje obuhvati pripremu učenika za odgovoran život u duhu rodne ravnopravnosti.

Unapređivanje rodne ravnopravnosti mora se uzeti u obzir u planiranju, upravljanju i pružanju preduniverzitetskog obrazovanja.

Zapošljavanje i aktivnost tržišta rada

Pokazatelji tržišta rada na Kosovu, IV kvartal, 2019.			
Pokazatelj	Ukupno	Muškarci	Žene
Stopa aktivnosti radne snage	41,4%	60,2%	22,4%
Stopa neaktivnosti	58,6%	39,8%	77,6%
Stopa nezaposlenosti	25,9%	22%	36,6%
Stopa nezaposlenosti mladih	49,1%	44,8%	57,6%
Mladi (15-24) NEET ³³	34,1%	33%	35,4%

Pohađanje preduniverzitetskog obrazovanja preduslov je za uspešno učešće na tržištu rada za dečake i devojčice iz različitih sredina. Međutim, neaktivnost na tržištu rada i nezaposlenost alarmantno su visoki na Kosovu. U četvrtom kvartalu 2019. godine stopa nezaposlenosti na Kosovu iznosila je 25,9%, dok je stopa neaktivnosti bila 58,6%.³⁴ Nezaposlenost među mladima je još alarmantnija i iznosi 49,1% svih mladih, dok 35,4% mladih nije zaposleno i ne nalazi se u nekom od programa

“Devojčice možda napuštaju školu i zbog obaveza vezanih za staranje o domaćinstvu, ranih veridbi i ranih brakova”

Zvaničnik MON

³³ Mladi (15-24) koji nisu zaposleni i ne nalaze se u nekom od programa obuke ili obrazovanja

³⁴ Agencija za statistiku Kosova, Anкета o radnoj snazi, IV kvartal 2019. godine, može se naći na: <https://ask.rks-gov.net/media/5365/afp-tm4-2019.pdf>

obuke ili obrazovanja. Međutim, iako je situacija na tržištu rada alarmantna za sve, među ženama i devojkama su stope nezaposlenosti i neaktivnosti na tržištu rada više nego među muškarcima.³⁵ Na primer, dok je stopa nezaposlenosti muškaraca 22%, nezaposleno je 36,6% žena. Slično tome, dok je 39,8% muškaraca neaktivno, procenat žena je alarmantno veći i iznosi 77,6%³⁶. Takve rodne razlike primetne su u svim pokazateljima tržišta rada. Podaci pokazuju da se razlozi neaktivnosti na tržištu rada razlikuju kod muškaraca i žena. Glavni razlog zbog koga muškarci ostaju ekonomski neaktivni je činjenica da pohađaju obuku, školu ili obrazovanje. S druge strane, glavni razlog zbog koga su žene neaktivne su obaveze vezane za staranje o domaćinstvu, pre svega za brigu o deci.³⁷ Ovi podaci potvrđuju da nejednakost u obavezama vezanim za staranje o domaćinstvu veoma doprinosi neaktivnosti žena na tržištu rada. Ova tvrdnja ponovljena je i u prvoj studiji o korišćenju vremena objavljenoj na Kosovu 2018. godine. Studija potvrđuje da žene troše 300% više vremena na aktivnosti brige o domaćinstvu od muškaraca, dok muškarci troše 400% više vremena na posao nego žene.³⁸ Takođe je primetna razlika u pogledu ekonomskih aktivnosti kojima se muškarci i žene bave. Žene se uglavnom bave obrazovanjem, trgovinom i zdravstvom (53,5% svih zaposlenih žena), dok se muškarci uglavnom bave trgovinom, građevinarstvom i proizvodnjom (43,8% svih zaposlenih muškaraca).³⁹ Ovi podaci i podaci o zaposlenosti ukazuju na to da će se čak i ako uspešno učestvuju u preduniverzitetskom obrazovanju, učenici i dalje suočavati sa ozbiljnim poteškoćama u pogledu napredovanja na tržištu rada.

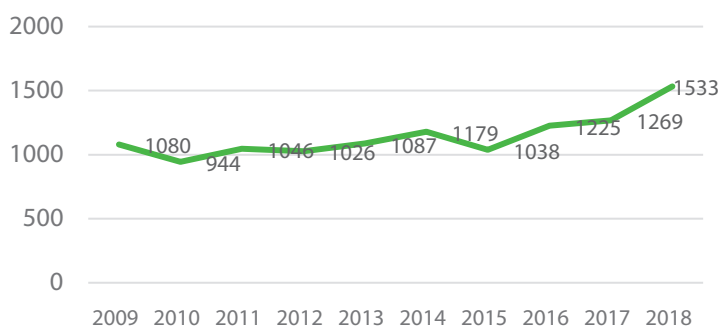
“Postoje mnoge pogrešne predstave o tome šta su „ženska zanimanja“ i „muška zanimanja“. To dovodi do rodnog razvrstavanja u školama i stereotipnih orijentacija u karijeri koje ograničavaju izbor karijere i dečaka i devojčica”

Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje

Rodno zasnovano nasilje

Rodno zasnovano nasilje (GBV) i dalje je jedna od najčešćih povreda ljudskih prava na Kosovu. Ipak, broj prijava svih oblika GBV i dalje je znatno niži od stvarnog broja slučajeva GBV. Iako je u 2017. godini kosovskoj policiji prijavljeno samo 1269 slučajeva, anonimna istraživanja među muškarcima i ženama pokazuju da je stvarna stopa incidencije čak 68% za žene i 56% za muškarce.⁴⁰ Ono što je pozitivno je to što noviji podaci pokazuju da je u poslednje dve godine zabeležen porast stopa prijavljivanja nasilja u porodici. Ukupno je prijavljeno 1533 slučaja u 2018. godini, što je porast od 20,8% u odnosu na 2017. godinu,

Grafikon 1. Slučajevi nasilja u porodici prijavljeni kosovskoj policiji 2009 - 2018.

³⁵ Ibid

³⁶ Ibid.

³⁷ Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu,

³⁸ Millennium Challenge Corporation, Studija o radnoj snazi na Kosovu i korišćenju vremena, strana 18, 2018, može se naći na: <https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2018/11/MCC-Kosovo-Labor-Force-and-Time-Use-Study-Final-Research-Report-1.pdf>

³⁹ Agencija za statistiku Kosova, Anкета o radnoj snazi, IV kvartal 2019. godine

⁴⁰ Mreža žena Kosova, Nema više opravdanja: analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori na nasilje u porodici na Kosovu, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf>

a to je prvi put u poslednjih 10 godina da je zabeležen takav porast.⁴¹ Ovo povećanje je u velikoj meri rezultat koherentnijih politika koordinacije između relevantnih institucija, obučeniye policije, tužilaca i sudija i pritiska i javnog zagovaranja OCD i aktivista za ženska prava.⁴² Ipak, uprkos poboljšanju situacije, i dalje postoji nekoliko problema u vezi sa institucionalnim odgovorom na nasilje u porodici. Percepcija nasilja u porodici kao privatne stvari koju ne treba prijavljivati policiji i dalje je široko rasprostranjena. Nedavno istraživanje pokazuje da 48% žena na Kosovu veruje da je „nasilje u porodici privatna stvar i da to treba rešavati u porodici“.⁴³ Ovo je posebno alarmantno jer samo 14% žena u EU ima isto uverenje.⁴⁴ Ostali problemi obuhvataju institucionalne tendencije u pravcu pomirenja, prebacivanje krivice na žrtvu, nedostatak posebnih prostorija za razgovore sa žrtvama nasilja u porodici itd.⁴⁵ Obrazovne ustanove imaju važnu ulogu u zaštiti dece od nasilja u porodici. Prema standardnim operativnim procedurama za borbu protiv nasilja u porodici (SOP), ustanove preduniverzitetskog obrazovanja su u bliskom kontaktu sa decom i u vrlo su dobroj poziciji da identifikuju slučajeve nasilja u porodici.⁴⁶ Njihova uloga je u obaveštavanju drugih aktera (uključujući policiju i organ starateljstva) onda kada sumnjaju da je dete izloženo nasilju u porodici.⁴⁷ Međutim, primećeno je da mnogi nastavnici u preduniverzitetskom obrazovanju nisu svesni svoje odgovornosti prema SOP, što bi moglo da doprinese nedovoljnoj zaštiti dece iz različitih sredina.⁴⁸ Neprijavlivanje od strane nastavnika takođe je sporno zbog toga što sami nastavnici fizički kažnjavaju svoje učenike.⁴⁹ Seksualno nasilje je takođe i dalje rasprostranjeno, ali se nedovoljno prijavljuje. Iako nedostaju podaci o učestalosti seksualnog nasilja, policijski izveštaji pokazuju da se godišnje prijavi manje od 30 slučajeva silovanja i pokušaja silovanja.⁵⁰ Istraživači i aktivisti se jednoglasno slažu da se seksualno nasilje na Kosovu prijavljuje u znatno manjem obimu u odnosu na stvarno stanje.⁵¹ Nekoliko faktora doprinosi ovome, uključujući prebacivanje krivice na žrtve, koje je rašireno među institucijama, društvenu stigmatizaciju žrtava i nedostatak poverenja u pravosudne institucije.⁵² MON je preduzelo nekoliko mera radi omogućavanja obrazovnim institucijama da prijave slučajeve

“Vrlo je malo verovatno da će nastavnik koji I sam fizički kažnjava svoje učenike prijaviti vlastima sumnju na nasilje u porodici”

Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje

“Postoje mehanizmi za prijavljivanje seksualnog nasilja. Međutim, i dalje nailazimo na to da nemaju svi zaposleni u obrazovanju sve informacije o ovim mehanizmima i procedurama. Potrebna nam je kontinuirana obuka i podizanje nivoa svesti o ovoj temi”

Zvaničnik MON

41 Donjeta Morina za ERAC, „Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritička analiza reagovanja policije“, decembar 2019, može se naći na: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf

42 Ibid.

43 Misija OEBS-a na Kosovu, Istraživanje o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?download=true>

44 Ibid.

45 Za više informacija vidi Qosaj-Mustafa i Morina, „Pristup pravosuđu žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: okončanje nekažnjivosti za počinioce“, 2018, može se naći na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/accessing_justice_for_victims_of_gender_based_violence_in_kosovo_eng.pdf

46 Agencija za rodnu ravnopravnost Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, strana 20, 2013, može se naći na: https://www.psh-ks.net/repository/docs/Procedurat_Standarde_te_Veprimit_per_Mbrojtje_nga_Dhuna_ne_Familje.pdf

47 Ibid.

48 Mreža žena Kosova, Nema više opravdanja, strana 78, 2015.

49 Intervju sa ekspertom za preduniverzitetsko obrazovanje, obavljen u aprilu 2020.

50 Donjeta Morina za ERAC, „Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritička analiza reagovanja policije“, decembar 2019, može se naći na: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf

51 Ibid.

52 Qosaj-Mustafa i Morina, „Pristup pravosuđu žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: okončanje nekažnjivosti za počinioce“,

seksualnog nasilja.⁵³ Između ostalog, ovo obuhvata obuke za jačanje kapaciteta i podizanje nivoa svesti, kao i izradu međuinstitucionalnih propisa. To obuhvata Uredbu o sprečavanju nasilja u preduniverzitetskom obrazovanju, koja sadrži i definicije i procedure u vezi sa seksualnim nasiljem.⁵⁴

Od septembra 2020. godine, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) se direktno primenjuje na Kosovu po Ustavu. Konvencija je najdalekosežniji međunarodni ugovor za borbu protiv ovog ozbiljnog kršenja ljudskih prava, a njena primenljivost na Kosovu važan je korak ka pružanju institucionalizovane zaštite žrtvama rodno zasnovanog i nasilja u porodici.

Nasleđe i svojinska prava

Žene na Kosovu i dalje nisu jednake sa muškarcima u pogledu vlasništva, kako ličnog tako i komercijalnog. U 2017. godini samo 17% ukupne imovine na Kosovu bilo je u vlasništvu žena.⁵⁵ To je alarmantno nizak procenat, čak i ako se uzme u obzir da je ovo zapravo porast u odnosu na 2016. godinu, kada su žene bile vlasnice samo 14% celokupne imovine. Istraživanja pokazuju da mnogi građani i dalje veruju da žene ne bi trebalo da nasleđuju imovinu od porodica u kojima su rođene. Ukupno 35% ispitanika u istraživanju smatralo je da žene ne bi trebalo da nasleđuju imovinu, uključujući 38% žena i 44,6% muškaraca.⁵⁶ Komercijalno vlasništvo je takođe problem za žene na Kosovu. Podaci iz 2017. pokazuju da žene poseduju samo 13% preduzeća na Kosovu, a da preduzeća koja vode žene dobijaju samo 17% subvencija od Kosovske agencije za investicije i podršku preduzećima.⁵⁷ Štaviše, samo 15% žena vlasnica preduzeća je ranije koristilo kredite poslovnih banaka na Kosovu.⁵⁸ Ovaj problem je dodatno pogoršan malim obimom vlasništva žena nad imovinom, što otežava dobijanje bankarskih kredita. Ovaj nedostatak komercijalnog vlasništva vidimo i u sektoru poljoprivrede, gde žene čine samo 4,9% svih vlasnika poljoprivrednih površina.⁵⁹

---

⁵³ Intervju sa zvaničnikom MON, april 2020.

⁵⁴ Vlada Kosova, Uredba br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i suzbijanje nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja, 2013, može se naći na: kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_QRK-_NR__21_2013_PER_PROTOKOLLIN_PER_PARANDALIMIN_DHE_REFERIM....pdf

⁵⁵ Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu, strana 16, 2018.

⁵⁶ Program svojinskih prava na Kosovu (eng. PRP), Nacionalno istraživanje za potrebe utvrđivanja početnog stanja u pogledu svojinskih prava na Kosovu, 2015, može se naći na: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/1.%20National%20Baseline%20Survey%20for%20Property%20Rights%20in%20Kosovo.pdf>

⁵⁷ Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja, strana 41, 2018.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Promovisanje zapošljavanja u privatnom sektoru, Žene koje imaju otpornost i viziju-Žene iz ruralnih područja na Kosovu koje stvaraju novo zapošljavanje i bolje živote, 2019, može se naći na: <https://ppse-kosovo.org/women-of-resilience-and-vision-rural-women-in-kosovo-creating-jobs-and-better-lives/>

Rodna analiza preduniverzitetskog obrazovanja

Rodna analiza učenika u preduniverzitetskom obrazovanju

Nivo školovanja	Dečaci	Devojčice	Ukupno
Predškolski (0<5)	53,8%	46,2%	4117
Pripremni predškolski (5-6)	51,8%	48,1%	22.051
Osnovnoškolski i niži razredi srednje škole	51,4%	48,6%	235.161
Viši razredi srednje škole	50,8%	49,2%	81.041

Prema poslednjem popisu stanovništva na Kosovu sprovedenom 2011. godine, na Kosovu živi 1.739.825 stanovnika, od čega su 50,34% muškarci i 49,65% žene.⁶⁰ Ova razlika je slična u svim starosnim grupama, uključujući starosne grupe učenika u preduniverzitetskom obrazovanju. Ukupno gledano, devojčice i dečaci su relativno proporcionalno zastupljeni u preduniverzitetskom obrazovanju. U školskoj 2018-2019. godini, 51,3% svih učenika bili su dečaci, a 48,6% devojčice.⁶¹ Međutim, postoje određene razlike prema nivou obrazovanja. Devojčice su nedovoljno zastupljene u predškolskim ustanovama širom Kosova, i predstavljaju samo 46,2% učenika predškolskog uzrasta. (Tabela 1).⁶² Ova nedovoljna zastupljenost devojčica u predškolskom obrazovanju može se pripisati delovanju nekoliko faktora, uključujući nedovoljno ekonomski pristupačne predškolske ustanove, slabo razumevanje značaja predškolskog obrazovanja i stereotipne rodne stavove⁶³ itd. Međutim, postoje razlike između opština pri čemu neke opštine imaju skoro jednak broj devojčica i dečaka u predškolskom obrazovanju (Opština Kosovo Polje sa 69 dečaka i 62 devojčice), neke imaju više devojčica nego dečaka (opština Peć sa 98 dečaka i 109 devojčica); a većina ima mnogo veći broj dečaka nego devojčica (na primer, opština Vučitrn sa 70 dečaka i 29 devojčica koje pohađaju predškolsku ustanovu).⁶⁴ S druge strane, što se tiče pripremnog predškolskog obrazovanja, devojčice i dečaci su zastupljeni prilično proporcionalno (vidi tabelu 1). Devojčice i dečaci su takođe proporcionalno zastupljeni u osnovnom obrazovanju,

“Uz prenatrpane učionice i nedovoljno ekonomski pristupačnih predškolskih ustanova, porodice (posebno siromašne porodice) često se suočavaju sa odlukom koje dete da pošalju u predškolsku ustanovu. Zbog rodni stereotipa češće biraju sinove”

Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje

“Nedostatak kvalitetne karijerne orijentacije doveo je do toga da učenici donose odluke o budućem zanimanju na osnovu rodni stereotipa”

Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje

60 Agencija za statistiku Kosova, Platforma ASKData, „Stanovništvo prema rodu u Kosovo, 2011”, može se naći na: https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/askdata__09%20Population__Population%20Structure/Population%20by%20sex%20and%20years%201921-2011%20in%20Kosovo.px/table/tableViewLayout1/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d

61 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Statistika sektora obrazovanja na Kosovu”, 2018-2019, može se naći na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2019/08/education-statistics-2018-2019.pdf>

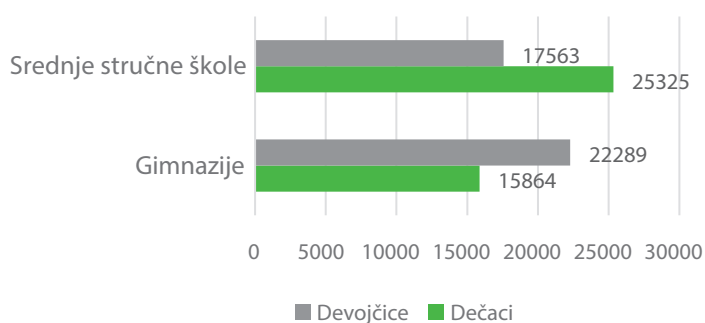
62 Ibid.

63 Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu, 2018. i intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, april 2020.

64 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Statistika sektora obrazovanja na Kosovu”, 2018-2019,

nižim i višim razredima srednje škole. Međutim, iako je ukupna zastupljenost devojčica i dečaka proporcionalna u višim razredima srednje škole, ona se značajno razlikuje kada se analiziraju podaci razloženi prema tipu institucije (grafikon 1).⁶⁵ Devojčice su znatno manje zastupljene u srednjim stručnim školama (41%), a dečaci u gimnazijama (41,6%). Ova velika razlika može se pripisati delovanju nekoliko faktora, uključujući

Grafikon 1. Viši razredi srednje škole prema vrsti ustanove

bolji uspeh devojčica u školi u osnovnom i višim razredima srednjeg obrazovanja, nedostatak institucionalne karijerne orijentacije⁶⁶, ali i široko rasprostranjene rodne stereotipe i tradicionalne rodne uloge.⁶⁷ Moguće je da devojčice često veruju da nisu pogodne za određene profesije i pokušavaju da se prijave samo u gimnazije.⁶⁸ Zapravo, globalni dokazi ukazuju na to da su tržišta rada duboko podeljena prema rodu.⁶⁹ Nedavnim istraživanjima na Kosovu otkriveno je da se obrazovni izbori zapravo prave na osnovu stereotipnih stavova o tome koje profesije više odgovaraju ženama, a koje muškarcima.⁷⁰ Devojčice su davale prednost profesijama poput psihologije, obrazovanja i medicine za koje je potrebno manje matematičkih veština (uprkos tome što imaju bolje ocene iz svih predmeta) i vezane su za „pomaganje drugima“. S druge strane, dečaci su prednost dali zanimanjima za koja se smatra da zahtevaju više „muških“ osobina poput poljoprivrede, računarstva i fizičkog vaspitanja.⁷¹ Generalni nedostatak detaljne studije o tome koje će nam profesije biti potrebne u budućnosti ozbiljno šteti karijernoj orijentaciji i devojčica i dečaka.⁷²

Rodno osetljiva analiza o tome koje će karijere/profesije biti potrebne u budućnosti može da pomogne u izradi planova karijerne orijentacije za učenike i minimizira rodne stereotipe u izboru karijere.

Stope napuštanja škole u preduniverzitetskom obrazovanju

MON ne objavljuje podatke o stopama napuštanja škole razložene prema rodu redovno i javno. Ove podatke zaposleni u MON moraju da traže ručno, što dovodi do nižih nivoa transparentnosti. Stope napuštanja škole kod učenika u osnovnoj školi i nižim razredima srednje škole su prilično niske. Na primer, u školskoj 2017/2018. godini školu je napustilo samo 0,09% učenika, a u školskoj 2018/2019. godini samo 0,07% učenika.⁷³ Međutim, ukupno gledano, više dečaka nego devojčica napušta osnovnu školu i

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, zvaničnicima MON i OCD koja radi sa ugroženom decom

⁶⁷ Ibid. Vidi: Shelley Correll, Gender and the Career Choice Process: The Role of Self-Assessments [Rod i proces izbora karijere: uloga samoocenjivanja], 2001, Chicago Journals, može se naći na: https://sociology.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj9501/ff/publications/gender_and_the_career_choice_process_the_role_of_biased_self-assessments.pdf i Centar za rod u organizacijama, Dreaming Big: What's Gender Got to Do with It? The Impact of Gender Stereotypes on Career Aspirations of Middle Schoolers [Veliki snovi: Kakve veze rod ima sa tim? Uticaj rodni stereotipa na težnje starijih osnovaca u pogledu karijere], 2012, može se naći na: <https://www.simmons.edu/sites/default/files/2019-03/Insights%2035.pdf>

⁶⁸ Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje

⁶⁹ Evropska komisija, "Nov metod za razumevanje profesionalne rodne segregacije na evropskim tržištima rada", 2015, može se naći na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f6938c9-86ac-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-en>

⁷⁰ Centar za društvene nauke i održivi razvoj, Rodni stereotipi i obrazovni izbori na Kosovu, 2019, može se naći na: helvetas-ks.org/eye/file/repository/LEAP_projekti_eng_print_v1_3_.pdf

⁷¹ Ibid.

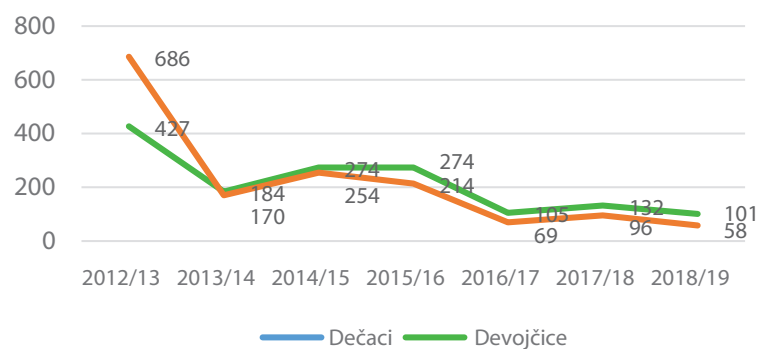
⁷² Ibid.

⁷³ Podaci koje je dostavio MON za potrebe ovog istraživanja, april 2020.

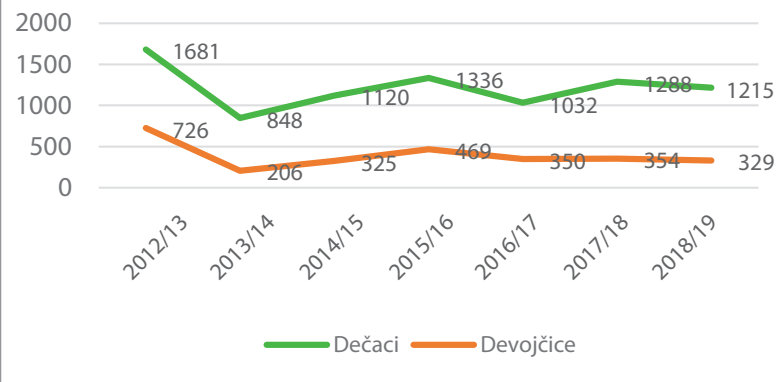

niže razrede srednje škole na Kosovu. U 2018. godini, 57,9% svih učenika koji su napustili školu bili su dečaci, a u 2019. godini 63,5% svih učenika koji su napustili školu su bili dečaci. U višim razredima srednje škole beleži se mnogo veći procenat napuštanja škole. Na primer, u 2018/2019. godini, bio je mnogo veći udeo dečaka koji napuštaju obavezno školovanje. Od školske 2013/2014. godine, preko 70% svih učenika koji su napuštali obrazovanje u višim razredima srednje škole na godišnjoj osnovi bili su dečaci. Razlika između dečaka i devojčica raste svake godine, pri čemu je rekordno velika razlika zabeležena u školskoj 2018/2019. godini, kada su 78,7% svih učenika koji su napustili školu bili dečaci. Dokazi iz celog sveta pokazuju da se razlozi za napuštanje škole kod dečaka razlikuju od devojčica.⁷⁴ U nekoliko zemalja primećeno je da devojčice napuštaju školu zbog neplaćenih aktivnosti staranja o domaćinstvu i kućnih poslova.⁷⁵ Dečaci, s druge strane, kako je uočeno, napuštaju školu zbog rodni stereotipa u odnosu na dečake u određenim okruženjima i traženja posla.⁷⁶ Nažalost, na Kosovu nije sprovedena takva analiza, ali u prethodnim istraživanjima su iznete pretpostavke da je moguće da devojčice i dečaci napuštaju obavezno školovanje iz različitih razloga.⁷⁷ Na osnovu svog iskustvu kao stručnjaka i ljudi koji se praktično bave ovom oblašću, sagovornici su istakli da to važi i za Kosovo. Moguće je da mladići u većem procentu napuštaju školu iz ekonomskih i finansijskih razloga, uključujući traženje zaposlenja.⁷⁸ S druge strane, devojke možda napuštaju školovanje zbog pitanja vezanih za mentalitet, kao i zbog ranih veridbi ili brakova.⁷⁹ Ovo se, međutim, zasniva na iskustvu i stručnim znanjima eksperata i praktičara. Dalja kvantitativna i kvalitativna istraživanja su suštinski važna za ispitivanje potencijalno različitih razloga zbog kojih devojčice i dečaci napuštaju školu i formulisanje preventivnih, rodno osetljivih politika.

Grafikon 2. Stope napuštanja škole u osnovnoj i nižim razredima srednje škole 2012/2013 - 2018/2019.

Grafikon 3. Stope napuštanja škole u višim razredima srednje škole 2012/2013 - 2018/2019.

74 Ingvild Almas Alexander et al. What explains the gender gap in High school Drop Out Rates? Experimental and administrative Evidence [Šta objašnjava rodnu razliku u stopama napuštanja srednje škole? Eksperimentalni i administrativni dokazi], 2015, i Victor Lavy, Do Gender Stereotypes reduce girls' or boys' human capital outcomes? Evidence from a natural experiment [Da li rodni stereotipi umanjuju ishode ljudskog kapitala devojčica ili dečaka? Dokazi iz prirodnog eksperimenta], Journal of Public Economics, 2008, može se naći na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272708000418>

75 Vidi, na primer, Jennifer Rothchild, "Gender Trouble Makers: Education and Empowerment in Nepal [Nevolje sa rodnom: obrazovanje i osnaživanje u Nepalul]", strana 92, 2007, štampani primerak i Izveštaj Nacionalnog kolokvijuma, „Obuka u oblasti stručnih i životnih veština adolescentkinja van škole u starosnoj grupi od 15-18 godina, 2015, <https://ncpcr.gov.in/showfile.php?lang=1&level=1&sublinkid=1357&lid=1558>, i SIDA, Rodne perspektive uzroka i posledica napuštanja škole, 2016, može se naći na: www.ungei.org/Final_Paper_on_Gender_perspectives_C2.pdf

76 Vidi Victor Lavy, Do Gender Stereotypes reduce girls' or boys' human capital outcomes? Evidence from a natural experiment, Journal of Public Economics, 2008, i Alabdulrazzaq et al, Determinants of middle class school dropout among boys in the Riyadh province of Saudi Arabia [Determinante napuštanja škole kod dečaka u starijim razredima osnovne škole u pokrajini Rijad u Saudijskoj Arabiji], 2019,

77 Morina i Farnsworth, „Budžetiranje za bolje obrazovanje“, 2015

78 Intervju sa zvaničnikom MON i stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, april 2020.

79 Ibid.

Rodna analiza nastavnika u preduniverzitetskom obrazovanju

Tabela 2. Nastavnici u preduniverzitetskom obrazovanju, 2018-2019.

Predškolsko obrazovanje			Pripremno predškolsko, osnovno obrazovanje i niži razredi srednje škole			Viši razredi srednje škole		
Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
0	100%	548	42,5%	57,5%	17.404	58,5%	41,5%	5.261

Muškarci su nedovoljno zastupljeni kao nastavnici na nižim nivoima obrazovanja, dok su žene manje zastupljene na višim nivoima obrazovanja. Tokom školske 2018-2019. godine, ali i prethodnih godina, što je nivo obrazovanja bio viši, to je niži bio procenat žena nastavnica. Konkretno, u 2018-2019. godini, 100% svih nastavnika u predškolskom obrazovanju bile su žene, 57,5% svih nastavnika u pripremnom predškolskom, osnovnom i nižim razredima srednjeg obrazovanja bile su žene, a 41,5% nastavnika u višim razredima srednje škole su bile žene.⁸⁰

Kao što je ranije pomenuto, obrazovni izbori na Kosovu se prave na osnovu stereotipnih rodni stavova.⁸¹ To obuhvata i činjenicu da devojčice biraju zanimanja vezana za stereotipno „ženske osobine“ i orijentisana ka „pomaganju drugima“⁸², dok dečaci biraju stereotipnija „muška“ zanimanja kako je gore detaljnije opisano.⁸³ Ovi stereotipi su važan faktor u tome što mali broj muškaraca studira za nastavnike i uključen je kao vaspitač. Ovi stereotipi u samom početku mogu da odvrte muškarce od studiranja za nastavnike u preduniverzitetskom obrazovanju, kao i od ulaska u profesiju.⁸⁴ Međutim, ovo predstavlja ozbiljan problem, jer nastavlja da jača tradicionalnu percepciju o tome šta predstavlja odgovarajuće zanimanje za muškarce (profesor, koji predaje u višim razredima srednje škole) i žene (negovateljica, vaspitačica u predškolskom obrazovanju).⁸⁵

Tabela 3. Administrativno i pomoćno osoblje, 2018-2019.

Administrativno osoblje								
Predškolske ustanove			Osnovna škola i niži razredi srednje škole			Viši razredi srednje škole		
Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
17%	83%	100	72,48%	27,51%	1225	76%	24%	350
Pomoćno osoblje								
Predškolske ustanove			Osnovna škola i niži razredi srednje škole			Viši razredi srednje škole		
Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
36,9%	63,1%	206	88,4%	11,6%	2467	86,9%	13,1%	521

⁸⁰ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Statistika sektora obrazovanja na Kosovu“, 2018-2019,

⁸¹ Centar za društvene nauke i održivi razvoj, Rodni stereotipi i obrazovni izbori na Kosovu, 2019,

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu, 2018

⁸⁵ Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu, 2018 i Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, april 2020.

Žene su i dalje nedovoljno zastupljene kao administrativno i pomoćno osoblje na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja, osim predškolskog obrazovanja. Dok žene čine 83% administrativnog osoblja u predškolskom obrazovanju, one čine 28,5% administrativnog osoblja u osnovnom i nižim razredima srednjeg obrazovanja i 24% administrativnog osoblja u višim razredima srednjeg obrazovanja. Slično tome, one čine 63,1% predškolskog pomoćnog osoblja, u poređenju sa samo 11,6% u osnovnom i nižim razredima srednjeg obrazovanja i 13,1% u višim razredima srednjeg obrazovanja.⁸⁶

Rodna analiza obrazovnog sektora: posebne obrazovne potrebe

Kao što je prethodno istaknuto, osobe sa posebnim potrebama takođe čine vrlo ugroženu grupu koja se suočava sa nekoliko interseksionalnih nejednakosti. Mnoge osobe sa posebnim potrebama uglavnom se oslanjaju na svoju porodicu kad je u pitanju svakodnevna pomoć i finansijska podrška.⁸⁷ Podaci potvrđuju da oko 33%

“Na Kosovu je široko rasprostranjena stigmatizacija osoba sa POP. Dečaci i devojčice sa POP i dalje se suočavaju sa stigmom i predrasudama svojih vršnjaka”

OCD koja radi sa osobama sa posebnim potrebama

žena sa posebnim potrebama i 23% muškaraca nikada nije bilo upisano u školu.⁸⁸ Za onu decu koja pohađaju obrazovanje, neadekvatna infrastruktura, nedostatak ličnih asistenata i nedostatak odgovarajućeg materijala za učenje i dalje narušavaju njihovo uspešno učešće u obrazovanju.⁸⁹ Deca sa POP se i dalje suočavaju sa stigmom i predrasudama svojih vršnjaka zbog svojih potreba.⁹⁰

Tabela 4. Osobe sa posebnim potrebama koje žive na Kosovu, prema vrsti invaliditeta						
Vrsta invaliditeta	Gluvoća ili teško oštećenje sluha	Slepilo ili teško oštećenje vida	Osnovni fizički invaliditet	Smetnje u učenju ili intelektualni invaliditet	Dugotrajne psihološke ili emocionalne poteškoće	Ostalo
Ukupno	9935	9435	31567	5607	8133	28611
Muškarci	53%	49%	46%	47%	52%	42%
Žene	47%	51%	54%	53%	48%	58%

Podaci popisa pokazuju da na Kosovu ukupno živi više žena i devojčica sa posebnim potrebama. Od 93.288 osoba sa posebnim potrebama, 51,8% su bile žene, a 48,3% muškarci. Postojale su razlike u zavisnosti od vrste posebne potrebe, pri čemu je više muškaraca imalo gluvoću ili ozbiljno oštećenje sluha i patilo od dugotrajnih psiholoških ili emocionalnih poteškoća u odnosu na žene. Međutim, više žena je imalo slepilo ili ozbiljno oštećenje vida, osnovni fizički invaliditet, smetnje u učenju ili intelektualni invaliditet i druge (vidi tabelu 4).

⁸⁶ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Statistika sektora obrazovanja na Kosovu“, 2018-2019,

⁸⁷ Ambasada Švedske u Prištini, Analiza multidimenzionalnog siromaštva, 2017

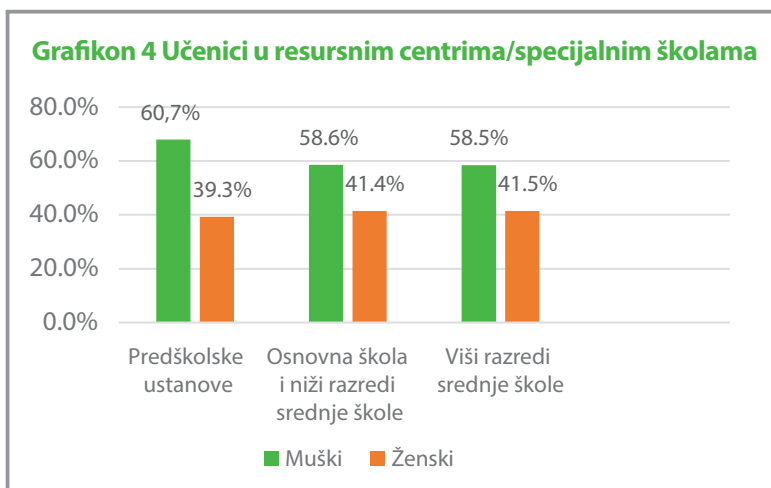
⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Farnsworth, Morina i Nuhiu, „Rod, LGBTI i osobe sa invaliditetom – Ocena stanja“, 2018, može se naći na: <https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf>

⁹⁰ Savet omladine Kosova, „Mos Supozo Nevojat e Mia“ - Ne pretpostavljaj moje potrebe, štampani primerak, trenutno samo na albanskom jeziku, 2018, Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje i Intervju sa OCD koja radi sa osobama sa posebnim potrebama, april 2020.

Učenci u pripremnom predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju

Kosovo ima dve specijalne škole i pet resursnih centara za decu sa POP.⁹¹ Tokom školske 2018/2019. godine, ukupno 365 učenika je pohađalo resursne centre i specijalne škole, od kojih su 59% bili dečaci, a 41% devojčice. U stvari, podaci jasno pokazuju da su devojčice sa POP značajno manje zastupljene na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja. Ovo postaje još alarmantnije kada uzmemo u obzir da podaci popisa ukazuju na to da na Kosovu ukupno ima više žena i devojčica sa posebnim potrebama. Razlozi za ovu nedovoljnu zastupljenost ostaju nejasni, ali je ocenjeno da porodice možda odlučuju da pošalju svoje sinove sa posebnim potrebama u školu kada se suoče sa ograničenim resursima, a ne svoje ćerke.⁹² Dečaci i devojčice sa POP se suočavaju sa nekoliko poteškoća tokom pohađanja škole, uključujući nedostatak ličnih asistenata, prenatrpane učionice, nedostatak fizičke infrastrukture za učenike, nedostatak materijala za osobe oštećenog sluha i vida.⁹³ Podaci iz celog sveta ukazuju na to da se devojčice sa invaliditetom suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom u svim pomenutim oblastima.⁹⁴ Za sada ne postoji detaljna rodna analiza učenika sa POP na Kosovu.

“Zbog opštih rodnih stereotipa, devojčice sa POP se suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom od strane svojih porodica, uključujući i pristup obrazovanju. Nažalost, do sada nije bilo detaljnih analiza na ovu temu.”

OCD koja radi sa osobama sa posebnim potrebama

Rukovođenje, izvršne uloge, nastavni profili i administrativne uloge

Tabela 5. Podaci razloženi prema rodu o zaposlenima u resursnim centrima i specijalnim školama

Rod	Direktori	Admin. osoblje	Nastavnici	Tehničko osoblje
Žene	4	1	119	21
Muškarci	3	3	24	28
Ukupno	7	4	143	49

91 Intervju sa nekoliko zvaničnika MON

92 Intervju sa zvaničnicima MON, Intervju sa OCD koja radi sa osobama sa posebnim potrebama, i Farnsworth, Morina i Nuhiu, “Rod, LGBTI i osobe sa invaliditetom – Ocena stanja”, 2018, može se naći na: <https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf>

93 Ibid.

94 Harilyn Rousso, Education for All: A gender and Disability Perspective [Obrazovanje za sve: Perspektiva roda i invalidnosti], 2003, može se naći na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146931>

Od sedam škola koje rade sa decom sa POP, u četiri su direktori žene, a u tri muškarci.⁹⁵ Muškarci su nedovoljno zastupljeni kao nastavnici u resursnim centrima i specijalnim školama. Muškarci su možda nedovoljno zastupljeni zbog činjenice da su se tradicionalne rodne uloge prema kojima su žene primarne negovateljice članova porodice prenele i na obrazovni sektor.⁹⁶ Na osnovu svih istraživanja o uticaju rodnih stereotipa na obrazovanje na Kosovu ocenjeno je da devojčice zbog rodnih stereotipa znatno češće žele da se bave zanimanjima vezanim za „pomaganje drugima“ nego dečaci.⁹⁷ Ove stereotipne odluke o karijeri utiču na celokupno tržište rada na Kosovu, uključujući obrazovanje, i objašnjenje su za velike razlike između muškaraca i žena kao nastavnika u resursnim centrima i specijalnim školama.

Rodna analiza obrazovnog sektora: zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

Kosovo naseljava nekoliko različitih etničkih zajednica, uključujući albansku, srpsku, tursku, bošnjačku, romsku, aškalijsku, egipatsku, goransku, hrvatsku i druge. Za potrebe ove studije fokusiramo se samo na zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Podaci popisa pokazuju da Romi čine 0,51% stanovništva Kosova (0,25 muškarci i 0,25 žene), 0,89% su Aškalije (uključujući 0,45 muškaraca i 0,44 žena), a 0,66% su Egipćani (uključujući 0,33% muškaraca i 0,33% žena).⁹⁸

Tabela 6. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, razložene prema rodu.⁹⁹

Romi			Aškalije			Egipćani		
Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
0,50%	0,25%	0,25%	0,89%	0,45%	0,44%	0,66%	0,33%	0,33%

Kao što je prethodno navedeno, situacija u vezi sa pristupom obrazovanju i dalje je posebno teška za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, koje se i dalje suočavaju sa diskriminacijom i marginalizacijom, posebno među ženama.¹⁰⁰ Iako je ovo dovelo do smanjenog pristupa javnim službama za sve zajednice, situacija je posebno ozbiljna za žene koje imaju vrlo malo pristupa javnim službama, posebno zdravstvenim.¹⁰¹ Pored toga, loši uslovi stanovanja povećavaju ovaj javnozdravstveni rizik, pogađajući naročito žene koje provode više vremena u kući u poređenju sa muškarcima iz ovih zajednica.¹⁰²

Nivo siromaštva i nezaposlenosti i dalje je alarmantno visok, čak i u poređenju sa ostalim zajednicama na Kosovu.¹⁰³ Kvartalni izveštaji o zaposlenosti i aktivnostima na tržištu rada

⁹⁵ Podaci dobijeni od zvaničnika MON za potrebe ovog istraživanja, april 2020.

⁹⁶ Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, april 2020.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Agencija za statistiku Kosova, Platforma ASKData, „Stanovništvo prema rodu u Republici Kosovo, 2011.“

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Evropska komisija, Radni dokument službi Komisije, Izveštaj o napretku Kosova* za 2019. godinu, koji se može naći na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

¹⁰¹ Kosovski centar za rodne studije, Položaj žena iz romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu, 2003, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf>

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ambasada Švedske u Prištini, Analiza multidimenzionalnog siromaštva, Kosovo 2017, može se naći na: <https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf>

Kosovske agencije za statistiku ne prate stope zaposlenosti muškaraca i žena Roma, Aškalija i Egipćana. Međutim, prema poslednjem popisu stanovništva sprovedenom 2011. godine, formalno je zaposleno 2.053 stanovnika Roma, Aškalija i Egipćana, a od toga samo 260 su bile žene.¹⁰⁴ U poređenju sa podacima o stanovništvu, ovo pokazuje da je jedva 4,2% žena iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana bilo zaposleno.¹⁰⁵ Situacija se prenosi i u obrazovanje, sa stopom upisivanja u školu koja je i dalje znatno ispod proseka i mnogi mladi Romi, Aškalije i Egipćani ne dolaze do viših nivoa obrazovanja.¹⁰⁶ Kao što je detaljno opisano u poglavlju koje sledi, visoka stopa napuštanja osnovnog i srednjeg obrazovanja takođe je alarmantan trend.¹⁰⁷

“Mogućnosti za zapošljavanje su malobrojne, posebno za žene, pa ne vide razlog zbog koga bi nastavile školovanje i umesto toga vide konkretniju budućnost u ranim brakovima i brizi o deci”

Izvršni direktor OCD za prava Roma, Aškalija i Egipćana

Učenici u predškolskom pripremnom, osnovnom i srednjem obrazovanju

Tabela 7. Podaci o učenicima u predškolskom i pripremnom predškolskom obrazovanju prema etničkoj pripadnosti

Etnička pripadnost	Romi	Aškalije	Egipćani
Predškolske ustanove	0,10%	0	0
Pripremni predškolski program	0,51%	1,12%	0,35%
Osnovna škola i niži razredi srednje škole	0,64%	1,46%	0,36
Viši razredi srednje škole	0,20%	0,32%	0,20%

Ukupno gledano, deca koja pripadaju zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana su značajno manje zastupljena u predškolskom obrazovanju u svim opštinama na Kosovu. Samo 4 dece iz romske zajednice pohađalo je predškolsko obrazovanje tokom školske 2018-2019. godine. Oni su predstavljali 0,10% svih učenika koji pohađaju predškolsko obrazovanje na Kosovu. Svo četvoro dece bilo je u opštini Đakovica. Tokom ove školske godine nijedno dete iz aškalijske ili egipatske zajednice nije pohađalo predškolsko obrazovanje. To obuhvata sve opštine, uključujući opštine sa velikim brojem stanovnika Aškalija i Egipćana, kao što su Kosovo Polje, Peć i Đakovica. Ne postoje javno dostupni podaci razloženi prema rodu o pohađanju predškolskih ustanova za različite etničke grupe. Situacija postaje mnogo alarmantnija u višim razredima srednje škole, pri čemu su sva tri etniciteta značajno manje zastupljena. To ukazuje da su stope napuštanja škole između nižih i viših razreda srednje škole veoma visoke i za dečake i za devojčice. Međutim, devojčice koje pripadaju zajednici Roma, Aškalija i Egipćana su nedovoljno zastupljene u višim razredima

“Nikada ne bi trebalo da potcenimo koliko diskriminacija od strane vršnjaka i nastavnika doprinosi tome da devojčice i dečaci Romi, Aškalije i Egipćani ne pohađaju preduniverzitetsko obrazovanje”

Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje

¹⁰⁴ Lamaxhema, Donika „Nevidljivi životi žena iz romske, aškalijske i egipatske zajednice na periferiji društva, 2019, može se naći na: <https://kosovotwopointzero.com/en/roma-ashkali-and-egyptian-womens-invisible-lives-in-societys-outskirts/>

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Evropska komisija, Radni dokument službi Komisije, Izveštaj o napretku Kosova* za 2019. godinu

¹⁰⁷ Ibid

srednjeg obrazovanja (Tabela 9)¹⁰⁸. Veliki procentualni pad u poređenju sa osnovnim obrazovanjem i nižim razredima srednje škole ukazuje na to da su stope napuštanja škole na ovom nivou posebno visoke, a naročito visoke za devojčice iz sve tri etničke zajednice.

Tabela 9 Podaci o učenicima Romima, Aškalijama i Egipćanima koji pohađaju preduniverzitetsko obrazovanje razloženi prema rodu						
Nivo obrazovanja	Romi		Aškalije		Egipćani	
	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice
Predškolski i pripremni predškolski	52%	48%	49%	51%	62%	38%
Osnovna škola i niži razredi srednje škole	54%	46%	51%	49%	52%	48%
Viši razredi srednje škole	61%	39%	58%	42%	58%	42%

Pored toga, devojčice iz egipatske zajednice su nedovoljno zastupljene na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja. Nekoliko faktora ima ulogu u višoj stopi napuštanja škole kod devojčica. To obuhvata ukupni patrijarhalni mentalitet, interseksionalnu diskriminaciju po osnovu rase i roda, duboko ukorenjene percepcije tradicionalnih rodnih uloga, kao i ekonomske i socijalne uslove.¹⁰⁹ Međutim, rani brakovi mogu da imaju značajniju ulogu kod devojčica iz zajednica Aškalija, Egipćana i Roma koje napuštaju obrazovanje.¹¹⁰ Zapravo, prepoznato je da su rani brakovi zaista uobičajena praksa među zajednicama koje su predmet analize. Prethodna analiza pokazala je da otprilike 12% dece Roma, Aškalija i Egipćana, od kojih su većina devojčice, stupa u brak pre nego što napune 15 godina starosti.¹¹¹

“O tome nije bilo detaljnih istraživanja, ali verujem da dečaci više napuštaju školu zbog dečijeg rada, dok devojčice obično napuštaju školu zbog ranih brakova i brige o mlađoj braći i sestrama. Treba nam više istraživanja o ovome.”

OCD koja radi sa ugroženom decom

Ukupno gledano, kvalitetno obrazovanje devojčica i dečaka Roma, Aškalija i Egipćana suočeno je sa nekoliko poteškoća, uključujući nedovoljno upisivanje u obavezno školovanje, visoke stope napuštanja škole i nedostatak školskih udžbenika na romskom jeziku.¹¹² Ovi problemi su, između ostalog, doveli do neredovnog pohađanja škole i kasnog upisa u školu.¹¹³ Suočavanje sa kontinuiranom diskriminacijom od strane vršnjaka, kao i nastavnika, u nekim slučajevima doprinosi ukupnoj nedovoljnoj zastupljenosti u preduniverzitetskom obrazovanju.¹¹⁴ Tokom školske 2018/2019. godine MON je obezbedilo stipendije za 600 učenika Roma, Aškalija i Egipćana kako bi pohađali više razrede srednjeg obrazovanja, od kojih su 53% bile devojčice i 47% dečaci.¹¹⁵

¹⁰⁸ Podaci koje je dostavio MON za potrebe ovog istraživanja, april 2020.

¹⁰⁹ Kosovski centar za rodne studije, „Položaj žena iz romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu“, 2013, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf>

¹¹⁰ Vidi Evropski centar za pitanja manjina, „Zajednice na Kosovu: Vodič za profesionalce koji rade sa zajednicama na Kosovu“, 2013, može se naći na: www.ecmikosovo.org/uploads/ECMIKosovoDec2013GuidebookforProfessionalsENG.pdf i Kosovski centar za rodne studije, „Položaj žena iz romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu“, 2013; veza između ranih brakova i napuštanja škole u slučaju devojaka iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana takođe je bila stalna tema u mnogim intervjuima, uključujući intervju sa zvaničnikom MON i izvršnim direktorom OCD za prava Roma, Aškalija i Egipćana i OCD koja radi sa ugroženom decom i sa OCD koja radi sa zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. April 2020.

¹¹¹ Vlada Sjedinjenih Američkih Država, Izveštaj o ljudskim pravima na Kosovu za 2019. godinu, 2019, može se naći na: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/KOSOVO-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>

¹¹² Intervju sa zvaničnikom MON, april 2020.

¹¹³ Evropski centar za pitanja manjina, „Zajednice na Kosovu: Vodič za profesionalce koji rade sa zajednicama na Kosovu“, 2013,

¹¹⁴ Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje, april 2020.

¹¹⁵ Intervju sa zvaničnikom MON, april 2020.

Kriterijumi za odabir bili su različiti, uključujući afirmativne mere za devojčice. Ostali kriterijumi su uključivali prethodni uspeh i školske ocene, mesto (da li učenici žive daleko od škole i da li moraju da putuju); dete bez roditelja; i izjava centara za socijalni rad u kojoj se navodi da dete živi u teškim socijalnim i ekonomskim uslovima.

Rukovođenje, izvršne uloge, nastavni profili i administrativne uloge

---

Nastavnici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana su značajno manje zastupljeni na svim nivoima preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu. Samo 0,03% nastavnika su Romi, samo 0,03% su Aškalije, a samo 0,02% Egipćani. Ovi podaci nisu dostupni razloženi prema rodu. Nema dostupnih podataka o pomoćnom i administrativnom osoblju razloženih prema etničkoj pripadnosti, niti prema rodu i etničkoj pripadnosti. Široko rasprostranjeno siromaštvo, nedostatak pristupa obrazovanju i nedostatak mogućnosti zapošljavanja istaknuti su kao potencijalni razlozi za ukupnu nedovoljnu zastupljenost u zaposlenosti, uključujući i oblast obrazovanja.¹¹⁶

---

116 Intervju sa stručnjakom za preduniverzitetsko obrazovanje i Intervju sa OCD koja radi na pitanjima manjinskih prava na Kosovu, april 2020.

PREPORUKE

- 1) MON bi trebao da razmotri davanje prioriteta koracima koji će podstaći mladiće da nastave karijeru kao nastavnici u ranom obrzovnom nivou, kao što su predškolski, predosnovni i niži osnovni nivo. To se može učiniti na nekoliko načina:
  - a) Kroz srednje škole i savetovanje u karijeri, podstaknući mladiće da studiraju obrazovne nauke na univerzitetu, kako bi mogli da se kvalifikuju za predškolske vaspitače.
  - b) Razmotreći mogućnosti o instaliranju podsticaja za mladiće koji započinju karijeru u ranom obrazovanju. Odredbe o ravnopravnoj zastupljenosti prema Zakonu o ravnopravnosti polova omogućavaju afirmativne akcije da se povećaju procenti upisanih mladića. To bi, na primer, moglo doći u obliku namenskih stipendija ili dodatnih bodova za mladiće tokom procesa prijavljivanja.
- 2) U saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova i ženskim organizacijama civilnog društva, MON bi trebalo da analizira kapacitete i znanje nastavnika u predškolskim, osnovnim i srednjim školama širom Kosova o njihovim odgovornostima prema SOP-u. Takva analiza nikada nije sprovedena, a mi ne znamo u potpunosti da li nastavnici znaju svoje odgovornosti i kako postupaju prema njima. Postoje rasuta stručna mišljenja koja veruju da to nije slučaj, ali su potrebne detaljnije informacije.
  - a. Nakon analize razmotriti mogućnost ozbiljnog jačanja kapaciteta SOP-a za nastavnike širom Kosova na predškolskom, osnovnom i srednjem nivou. To može biti u obliku radionica i redovnog mentorstva. Znanje o SOP-u i merama koje treba preduzeti u slučaju sumnje / identifikovanih slučajeva nasilja u porodici treba dodati redovnim evaluacijama nastavnika.
- 3) U saradnji sa donatorima i međunarodnim organizacijama, MON bi trebalo da razmotri mogućnost sprovođenja rodno osetljive studije o nasilju u školama, koja bi analizirala vrste i učestalost nasilja koje su doživela različita deca, uključujući dečake i devojčice sa POP, i iz nevećinskih zajednica. Ovo će pomoći u budućem kreiranju politika i programima protiv nasilja nad decom.
- 4) Ministarstvo treba strogo izbegavati rodno slepe programe / kampanje za sprečavanje napuštanja škole. Razlozi za napuštanje škole se bitno razlikuju između dečaka i devojčica, ali i između različitih zajednica i dečaka i devojčica u tim različitim zajednicama. Između ostalog, inicijative za sprečavanje napuštanja škole treba da budu zasnovane na nekoliko činjenica zasnovanih na dokazima, uključujući:
  - i. Znatno više dečaka nego devojčica napušta pred-univerzitetsko školovanje;
  - ii. Dečaci i devojčice imaju vrlo različite razloge i motivaciju zbog čega napuštaju školu;
  - iii. Rani brakovi mogli bi imati povećanu ulogu kod devojčica sa poreklom Roma, Aškalija i Egipćana koje napuštaju pred-univerzitetsko školovanje.
- 5) Dokazi pokazuju da u nedostatku odgovarajućeg savetovanja o karijeri, mladići i devojke i njihovi roditelji svoj izbor karijere zasnivaju na stereotipima, uključujući rodne stereotipe. MON bi trebalo preduzeti nekoliko koraka kako bih se ovo stanje poboljšalo:
  - a. Poboljšati usluge savetovanja u karijeri u svim srednjim školama i sprovesti rodno osetljivu obuku za sve savetnike širom Kosova

- b.** U bliskoj saradnji sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite, izdvojite resurse za sprovođenje rodno osetljive analize tržišta rada „Profesije budućnosti“. Pomoglo bi upoznavanju dečaka i devojčica sa mogućnostima za karijeru i omogućilo im da donose utemeljene odluke u vezi sa svojom karijerom, za razliku od odluka zasnovanih na ukorenjenim rodnim stereotipima.
  - c.** Organizovati ciljanu kampanju informisanja namenjenu mladim ženama i devojka i podstičući ih da iskoriste prednosti profesionalnih škola
  - d.** Razmotriti mogućnosti osmišljavanja programa mentorstva sa uspešnim uzorima žena u „netipičnim“ ženskim profesijama.
  - e.** Kao što je preporučio Helvetas, razmisliti o izradi „Vodiča za roditelje za planiranje karijere“. Ovo bi moglo pomoći roditeljima u pružanju podrške svojoj deci u odabiru interesa i buduće karijere, bez rodnih stereotipa.
- 6)** Pre nego što MON osmisli buduće politike ili programe o pristupu SEN obrazovanju, trebalo bi provesti ciljano istraživanje zašto se manje devojaka sa POP šalje u obrazovanje u poređenju sa dečacima sa POP. Sve buduće politike trebale bi se zasnivati na nalazima te istrage.
- 7)** MON treba da preduzme ciljane akcije zasnovane na dokazima i u pogledu nedovoljne zastupljenosti devojčica u predškolskom obrazovanju. Konkretno treba planirati nakon analize situacije, ali mogu uključivati aktivnosti na podizanju svesti sa roditeljima, kao i obezbeđivanje besplatnog prevoza za učenike koji žive u udaljenim oblastima.

Aneks 1. Akcioni plan EU za rodnu ravnopravnost II i provera prema rodnom markeru OECD-a

---

Akcioni plan za rodnu ravnopravnost II

Radni dokument stručnih službi „Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: transformisanje života devojčica i žena kroz eksterne odnose EU u periodu od 2016-2020. godine“ usvojen je 2015. godine.¹¹⁷ Dokumentom pod nazivom Akcioni plan za rodnu ravnopravnost (eng. GAP II), utvrđen je okvir za odgovornost, praćenje i evaluaciju koji će se koristiti za merenje napretka u oblasti rodne ravnopravnosti. GAP II ima četiri tematska prioriteta sa po nekoliko ciljeva i pokazatelja. Svi projekti koje finansira ili sprovodi EU ili države članice, moraju da izveštavaju o ciljevima i pokazateljima u okviru GAP II, koji su relevantni za njihov projekat.

Rodni marker OECD-a

Rodni marker OECD-a je statistički alat koji se koristi za potrebe praćenja i odgovornosti. Rodni marker koristi skalu sa tri boda (0, 1 i 2) za ocenjivanje projekata i programa koji su usmereni na rodnu ravnopravnost kao cilj javnih politika.¹¹⁸ Prema GAP II, rodni marker treba primenjivati sistematski, izbegavajući neobrazložene rezultate 0 za rodni marker.¹¹⁹ U stvari, postavljen je cilj da 85% svih novih programa koje finansira EU ima rezultat G1 i G2.

Rodni marker 0: Nije utvrđeno da je projekat/program usmeren na rodnu ravnopravnost.

Rodni marker 1: Rodna ravnopravnost je važan i svestan cilj, ali ne i glavni razlog za sprovođenje projekta/programa.

Rodni marker 2: Rodna ravnopravnost je glavni cilj projekta/programa i ključna je u njegovoj strukturi i očekivanim rezultatima. Projekat/program ne bi bio pokrenut bez ovog cilja rodne ravnopravnosti.

---

¹¹⁷ Evropska komisija, „Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: transformisanje života devojčica i žena kroz eksterne odnose EU u periodu od 2016-2020. godine“, 2015, može se naći na: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-working-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf.

¹¹⁸ OECD-DAC mreža za rodnu ravnopravnost, Definicija i minimalni preporučeni kriterijumi za DAC-ov rodni marker za javne politike, 2016, može se naći na: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/Minimum-recommended-criteria-for-DAC-gender-marker.pdf>

¹¹⁹ Pokazatelj 5.3.1 i pokazatelj 5.3.2 u okviru cilja 5

Aneks 2. Sagovornici u intervjuima

Sagovornici u intervjuima			
Organizacija/Institucija	Zvanje	Ime i prezime	Datum
MON	Koordinatorica za ljudska prava	Merita Jonuzi	21.4.2020.
MON	Odeljenje za obrazovanje zajednica	Nazan Safqi	20.4.2020. i 22.4.2020.
Save the Children	Koordinator za realizaciju programa	Valid Zhubi	23.4.2020.
Save the Children	Koordinatorica	Rrita Limaj	23.4.2020.
Bivši direktor Omladinskog saveta Kosova	Stručnjak za preduniverzitetsko obrazovanje	Agnesa Qerimi	22.4.2020.
HandiKos	Menadžer programa	Durim Gashi	22.4.2020.
Balkanski suncokreti	Izvršni direktor	Muhamet Arifi	21.4.2020.
Mreža žena romske, aškalijske i egipatske zajednice	Izvršna direktorka	Shpresa Agushi	23.4.2020
Mreža žena romske, aškalijske i egipatske zajednice	Menadžerka projekta	Adelina Qorraaj	23.4.2020

Aneks 3. Tekući programi u sektoru obrazovanja

Uticaj na rodnu ravnopravnost kroz projekte u sektoru obrazovanja koji se prijavljuje samostalno				
Organizacija	Projekat	Dinamika	Kratak opis	Kako projekat uzima u obzir različite potrebe muškaraca i žena/ devojčica i dečaka?
Balkanski suncokreti	Mreža centara za učenje	2007 - u toku	LCN (eng.) je nastala 2008. godine sa tri centra u Kosovu Polju, Gračanici i Plemetini. U 2009. godini otvoren je Centar za učenje u Štimlju, a 2013. godine LCN je dodala drugi centar u Plemetini. Programi se nude i na albanskom i na srpskom jeziku. Pored podrške predškolskom uzrastu, podrške za program nastave i učenja, programa opismenjavanja i prirodnih nauka, svaki centar ima obrazovnog medijatora koji radi sa školama i porodicama kako bi se smanjio procenat napuštanja škole i povećao broj upisanih. Dobrim delom zahvaljujući našim obrazovnim medijatorima, 93% dece koja ispunjavaju uslove za upis u oblastima u kojima radimo upisuje se u prvi razred.	Balkanski suncokreti je obezbedila da devojčice i dečaci imaju jednake koristi od ovog projekta tokom njegove primene. Osoblje Balkanskih suncokreta procenjuje da stopa učešća za devojčice i dečake iznosi po 50%. Balkanski suncokreti sprovodi urođnjavanje kroz sve aktivnosti Centara za učenje. U 2009. godini pokrenuti su programi za opismenjavanje žena u dva centra, korišćenjem program nastave i učenja koji su osmislili UNICEF i MON. Programi za opismenjavanje žena sada su aktivni u 3 centra. Pored fokusa na pismenost, ženama se pruža i izgradnja kapaciteta na časovima ručnog rada i friziranja. Centri za učenje trenutno se bore da dobiju finansiranje i obraćaju se različitim donatorima.
Caritas Švajcarska	Postavljanje standarda kvalitetnog predškolskog obrazovanja Jačanje obrazovanja, nauke i ekonomije – SHPRESE	2018-2022	SHPRESE projekat ima za cilj poboljšanje kvaliteta obrazovanja i pružanja usluga u pripremnom predškolskom obrazovanju na Kosovu. Naša vizija usredsređena je na funkcionalan, kvalitetan obrazovni sistem u skladu sa međunarodnim standardima i Okvirnim programom nastave i učenja i Osnovnim programom nastave i učenja Pored toga, SHPRESE gradi kapacitete javnih institucija, uglavnom Pedagoškog zavoda Kosova u oblasti pružanja obuke i drugih usluga u PPE (eng.); Asocijacije kosovskih opština u javnom zagovaranju za kvalitetno obrazovanje u PPE; Zvaničnicima opštinskih odeljenja za obrazovanje za našu ciljnu grupu; i Pedagoškim fakultetima u Đakovici, Gnjilanu, Mitrovici i Prizrenu;	CaCH zasniva sve svoje aktivnosti na premisi da jednak pristup ekonomskim, socijalnim i političkim resursima predstavlja osnovno ljudsko pravo. Muškarci i žene, dečaci i devojčice, treba da imaju jednake mogućnosti za lični razvoj i oblikovanje sopstvenog života. U projektima CaCH se takođe vodi računa da se izbegne pojačavanje ili ponavljanje rodni nejednakosti. Shodno tome, projekat SHPRESE je razrađen i osmišljen uzimajući u obzir ovo u potpunosti. S obzirom da su većina vaspitača u predškolskom pripremnom programu žene, projekat je podstakao angažovanje glavnih instruktora koji su muškarci (i trenutno su dvojica od njih angažovani) i tražiće mogućnosti da se uključe u praksu koju projekat nudi u učionicama PPE za studente muškarce koji su upisani na pedagoške fakultete.

<p>Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)</p>	<p>Razvoj sektora osnovnog obrazovanja</p>	<p>2019-2021</p>	<p>Projekat se sprovodi u cilju poboljšanja preduslova za pružanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja na Kosovu. Koristi sistemski pristup na više nivoa u rešavanju suštinskih problema u osnovnom obrazovanju na Kosovu, obuhvatajući četiri oblasti aktivnosti: 1) transparentnost, odgovornost i učešće javnosti; 2) univerzitetsko obrazovanje nastavnika i direktora škola; 3) integrisani pristup razvoju škole; 4) promovisanje inkluzije, posebno etničkih manjina i povratnika</p>	<p>Aktivnosti preduzete u cilju rodne ravnopravnosti i različitih potreba muškaraca i žena:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Predloženo MON da održi posebne sektorske obuke o rodnim pitanjima namenjene izgradnji kapaciteta; -Podržano MON u izradi izveštaja o praćenju primene KESP (eng.) za 2017. godinu. U izveštaju se rod dosledno razmatra i procenjuje dostizanje rodno osetljivih pokazatelja; -Osigurana jednaka zastupljenost žena na obukama, radionicama, konferencijama i drugim aktivnostima itd .; - Osigurano da aktivnosti za razvoj kapaciteta budu rodno osjetljive, kao što je izrada rodno osjetljivih materijala za nastavu i učenje; -Pokrenute i podržane rodne inicijative škola, posebno u ruralnim područjima (sa fokusom na učešću žena). -Sprovedeno praćenje uticaja na rodnu osetljivost: razloženost podataka prema rodu i rod izražen u okviru pokazatelja ishoda/rezultata; -Podržan i ojačan fokus na žene i devojčice iz ruralnih područja, posebno iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. - U pogledu eksperata, koji su ponudili stručna znanja za projektne aktivnosti, CDBE je pružio jednake mogućnosti za sve. <p>Zatraženo je od implementacionih partnera da prilikom angažovanja osoblja za sprovođenje aktivnosti u okviru komponenti uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost.</p>
--	--	------------------	---	---

<p>Kosovski centar za obrazovanje (KEC)</p>	<p>Podrška po izlasku iz škole za tinejdžere (ASSET), koju finansira http://asset-ks.org/</p>	<p>7. jun 2017 - 6. jun 2022.</p>	<p>Glavni cilj ASSET-a je unapređenje zapošljivosti i razvoj preduzetničkih veština kod mladih i pozitivnog stava prema njihovoj budućnosti. Slogan ASSET-a je: „Priprema omladine Kosova za život i rad u 21. veku“. Razvijanje kompetencija za život i rad. To je petogodišnji program USAID-a, koji vodi Kosovski centar za obrazovanje (KEC), u partnerstvu sa FHI 360 i Crimson Capital Corp.</p>	<p>Plan Programa za realizaciju rodne ravnopravnosti, kao podrška punoj integraciji roda u program, fokusira se na četiri posebne oblasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Struktura i razvoj: Klauzula o rodu i jednakosti uneta je u delokrug rada svih konsultanata. Program će prikupljati podatke o više pokazatelja ishoda, uključujući kvalitativne, koji se odnose na rodnu integraciju. Ako se utvrdi statistički značajna razlika, preduzeće se odgovarajuće mere. Pored toga, Program ima kontrolnu listu za formulisanje kursa, koja uključuje odeljak o rodu i jednakosti (npr. „Da li su izbegnuti stereotipi u navedenim primerima?“) i primenjuje se na sve materijale koje treba izraditi. • Profesionalni razvoj: Pratiće se nivo rodne svesti svih ciljnih grupa. Koristiće se standardni kursevi za facilitatore i mentore nastavnika. Ovaj program obuhvata modul o rodu i rodnoj ravnopravnosti. Program će pratiti prisustvo muškaraca i žena i nastavnika različitih nacionalnosti u svim aktivnostima profesionalnog usavršavanja i preduzimati odgovarajuće mere ako je potrebno. • Omladina i druge aktivnosti: Kroz rad sa školama promovisaće se aktivno učešće i devojčica i dečaka u aktivnostima kao što su renoviranje centara, školski projekti, izazovi, klubovi, sport i takmičenja. Problem za devojčice koje putuju iz ruralnih područja je lična bezbednost na putu kući sa učeničkih aktivnosti. Program će raditi sa opštinom i partnerskim organizacijama na uspostavljanju sistema za prevoz kako bi se ovaj problem rešio. Isti pristup će se primeniti u slučaju da učenici iz određenih manjinskih grupa imaju problema sa prevozom. <p>Rodno specifične aktivnosti: Na osnovu godišnjih lokalnih ili međunarodnih događaja (npr. Međunarodni dan devojčica), Program će organizovati povezane manifestacije, u koordinaciji sa svojim lokalnim partnerima.</p>
---	--	-----------------------------------	--	--

KEC	Povećanje pristupa kvalitetnom obrazovanju u ranom detinjstvu i osnovnom obrazovanju, finansiran od strane Fonda za obrazovanje Roma (REF)	1. oktobar 2018 - 31. avgust 2021.	Cilj projekta je da poboljša ishode ECD (eng.) i spremnost za školu za 1. i 2. razred ugrožene romske dece iz šest naselja, uzrasta 4-6 i 6-8 godina, koji pohađaju škole na dve lokacije unapređivanjem veština roditeljstva kod roditelja, jačanjem veze između roditelja i predškolskih i školskih ustanova, povećanjem pristupa integrisanim ECD uslugama i podizanjem kvaliteta nastave i učenja.	<p>U smislu rodne integracije, cilj su sledeći aspekti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podaci o deci-korisnicima: baza podataka o deci-korisnicima biće razložena prema rodu. Ako se utvrdi značajna statistička razlika, preduzeće se odgovarajuće mere. • Struktura i osmišljavanje: Klauzula o rodu i jednakosti biće uneta u delokrug rada svih konsultanata. Program će prikupljati podatke o više pokazatelja ishoda, uključujući kvalitativne, koji se odnose na rodnu integraciju. • Profesionalno usavršavanje: Pratiće se nivo rodne svesti svih ciljnih grupa. Projekat će pratiti prisustvo muškaraca i žena i nastavnika različitih nacionalnosti u svim aktivnostima profesionalnog usavršavanja i preduzimati odgovarajuće mere ako je potrebno. • Deca i druge aktivnosti: Kroz rad sa školama i romskom zajednicom promovisaće se aktivno učešće i devojčica i dečaka u interkulturalnim aktivnostima, a oba roditelja u projektnim aktivnostima. <p>Materijali i publikacije projekta: Projekat će osigurati da se u objavljenim materijalima govori o rodnom aspektu. Na primer, postaraće se da se u promotivni materijal, slike i izveštaje uključi jednak broj dečaka i devojčica, a posebno će se starati da se izbegnu stereotipi. Projekat će obezbediti rodno neutralne didaktičke materijale za decu koja učestvuju u projektnim aktivnostima.</p>
KEC	Zajedno protiv zlostavljanja dece, koji finansira Evropska unija www.childrights-ks.org	Od 1. februara 2020. do 31. januara 2023.	Cilj projekta je zaštita dece od zlostavljanja te da, kao takav, direktno doprinese unapređenju dečjih prava. Fokus će biti na zaštiti dece od zlostavljanja i svođenju efekata iskustva zlostavljanja na najmanju meru, putem poboljšanja individualnih i institucionalnih kapaciteta za sprečavanje zlostavljanja i podršku žrtvama.	Rodna osetljivost: Projektne aktivnosti će se prilagoditi potrebama i perspektivama i obezbediće rodnu ravnopravnost u sprovođenju i evaluaciji projekta. Projektne aktivnosti biće senzibilisane za potrebe i muškaraca i žena i ispitaće se različiti uticaj obrazovnih inicijativa na društvene odnose među njima.

KEC	Osnaživanje mladih za mirnu, prosperitetnu i održivu budućnost na Kosovu	2019 – 2020.	Kroz ovaj projekat želimo da stvorimo efikasne i delotvorne metodologije za rešavanje sukoba u školama primenjujući ih u 20 škola pri čemu bi čitava školska zajednica imala koristi. Izbor škola će se vršiti u saradnji sa opštinskim odeljenjima za obrazovanje iz odabranih opština	O svim pokazateljima projekata će se izveštavati razloženo prema rodu. To znači da je u svim projektnim aktivnostima urođnjavanje ključni element koji će se razmatrati tokom realizacije projekta.
KEC	Akcija za smanjenje nejednakosti u obrazovanju (ARISE)	2020-2024.	Opšti cilj: Jačanje kapaciteta OCD za formulisanje politika i javno zagovaranje u oblasti obrazovne ravnopravnosti kroz regionalnu saradnju i stvaranje lokalnih koalicija Posebni ciljevi: Podržati uključivanje učenika iz sredina sa slabim socijalno-ekonomskim statusom (SES) formiranjem lokalnih i regionalnih partnerstava organizacija civilnog društva iz šest zemalja korisnica IPA kako bi se uključile u javno zagovaranje i konstruktivni dijalog o javnim politikama sa vladama, podigli nivo svesti među zainteresovanim stranama u obrazovanju i pilotirali intervencije usmerene na učenike slabog SES-a na nivou škole	Ovaj projekat ima neke pokazatelje koji su formulisani na osnovu rodno osetljivog pristupa. Štaviše, urođnjavanje je transversalna tema u svim aktivnostima. Pratiće se napredak u realizaciji i preduzimaće se korektivne mere prikupljanjem podataka razloženih prema rodu, socijalnoj situaciji, invaliditetu itd. Pored toga, svi materijali proizvedeni uz podršku projekta koristiće rodno specifični jezik i promovisaće rodnu inkluziju.
KEC	KRAEEYN (Mreža za rani razvoj kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana)	2016-2020.	KRAEEYN je mreža profesionalaca i pretprofesionalaca za razvoj u ranom detinjstvu za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu. Za sada mreža KRAEEYN ima članove pojedince i organizacije koji se zalažu za dobrobit dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i njihovo učešće u kvalitetnom i inkluzivnom obrazovanju.	Projektne aktivnosti su osmišljene tako da budu rodno osetljive kad god je to moguće, uključujući: -postavljanje ciljnih indikatora rodne ravnopravnosti za obuku i druge mogućnosti profesionalnog usavršavanja za nastavnike i facilitatore iz centara za učenje. - priprema promotivnih materijala i kampanja javnog zagovaranja promovisanjem rodne inkluzije.
Mreža žena romske, aškalijske i egipatske zajednice	Mobilizacija zajednice u cilju društvene odgovornosti	Januar – decembar 2020.	Projekat se sprovodi u saradnji sa Save the Children, a finansira ga SIDA. Projekat se sprovodi u tri opštine, uključujući Prištinu, Uroševac i Mitrovicu. Cilj mu je da se poboljša učešće i učenika i roditelja u procesima donošenja odluka i odgovornosti	RROGRAEK osigurava da se rodna perspektiva integriše u celokupan proces osmišljavanja i sprovođenja projektnih aktivnosti. Projekat se fokusira na povećanje učešća devojčica u donošenju odluka i traženje socijalne odgovornosti škola i opštinskih struktura.

Save the Children na Kosovu	Briga o deci i razvoj u ranom detinjstvu dece na Kosovu	2020-2022.	Kroz ovaj projekat Save the Children ima za cilj da deca uzrasta 0-6 godina na Kosovu uživaju svoja prava na fizički, mentalni, moralni i socijalni razvoj, čime im se direktno omogućava da porastu do svog punog potencijala.	<p>Ovaj projekat je osmišljen da bude rodno osetljiv, u skladu sa rodnim markerom organizacije Save the Children.</p> <p>Kad god je to moguće, aktivnosti su osmišljene tako da budu rodno osetljive. To obuhvata postavljanje ciljnih pokazatelja koji uzimaju u obzir ravnopravnost, pružanje rodno osetljive obuke vaspitačima u predškolskim ustanovama, organizovanje sesija majke i male dece u ruralnim područjima i predškolskim ustanovama i osmišljavanje rodno osetljivih komunikacija i kampanja za podizanje nivoa svesti.</p>
Save the Children na Kosovu	Akcija za inkluzivno obrazovanje	2018 – 2020.	Projekat je usmeren na decu iz ugroženih sredina, uključujući decu sa POP i iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i njihov pristup obrazovanju.	<p>Ovaj projekat je osmišljen da bude rodno osetljiv, prema rodnom markeru organizacije Save the Children.</p> <p>Ciljni pokazatelji ovog projekta postavljeni su tako da uzimaju u obzir ravnopravnost. Štaviše, projekat prvenstveno radi na povećanju kapaciteta žena u obrazovnom sektoru.</p>
UNICEF Kosovo	Inkluzivno obrazovanje – obuka nastavnika uz rad sa fokusom na decu sa invaliditetom	2018-2019.	Cilj projekta bio je povećati kapacitete nastavnika na nivou škole u odabranim opštinama za pružanje inkluzivnog obrazovanja sa naglaskom na decu sa invaliditetom.	<p>Sve programske aktivnosti koje podržava UNICEF, uključujući i ovu, rodno su osetljive i uključene su kao deo dimenzije ravnopravnosti.</p> <p>Snažno partnerstvo između UNICEF-a i institucija na centralnom nivou kao što je Ministarstvo obrazovanja (MONT) i njegove strukture na lokalnom nivou omogućilo je da preko 500 devojčica i dečaka iz 14 osnovnih škola i nižih razreda srednjih škola u sedam odabranih opština koriste prednosti povećanih kapaciteta 200 nastavnika za pružanje inkluzivnog obrazovanja sa naglaskom na dečake i devojčice sa POP.</p>

UNICEF Kosovo	Prevenција napuštanja školovanja i pojave dece koja nisu u sistemu obrazovanja	2018-2020.	Cilj projekta je povećati kapacitete u školama i ustanovama na opštinskom i centralnom nivou za sprečavanje, reagovanje i upućivanje slučajeva koji su u riziku od napuštanja škole (usmeren je na devojčice i dečake iz zajednica Roma, Aškalijski i Egipćana, siromašnih porodica, ruralnih područja, CWD...)	<p>Sve programske aktivnosti koje podržava UNICEF, uključujući i ovu, rodno su osetljive i uključene su kao deo dimenzije ravnopravnosti.</p> <p>Uz UNICEF-ovu kontinuiranu tehničku i finansijsku podršku, MONT i opštinski službenici ojačali su funkcionalnost 100 postojećih timova za preventivno reagovanje u borbi protiv napuštanja i neupisivanja dece (PRTAN) u 10 opština. Kao rezultat toga, tokom 2019. godine identifikovano je 500 učenika koji su bili u riziku od napuštanja škole. Od toga je 109 učenika (22 procenta) uspešno rešilo svoje lične izazove i ostalo u školi. Svu identifikovanu decu u riziku od napuštanja školovanja uočio je MONT EMIS sistem ranog upozoravanja (eng. EWS).</p>
UNICEF Kosovo	Akreditacija programa veština za život	2019-2020.	Akreditacija i integracija UNICEF-ovih programa veština za život i rad (UPSHIFT, PONDER i PODIUM) u postojeći program nastave i učenja za srednje obrazovanje.	<p>Sve programske aktivnosti koje podržava UNICEF, uključujući i ovu, rodno su osetljive i uključene su kao deo dimenzije ravnopravnosti. Devojčice i dečaci u svojoj drugoj deceniji života i dalje se bore za uspešno snalaženje na složenom tržištu rada na Kosovu. Da bi umanjio neusklađenost proizvoda obrazovnog sistema i mogućnosti na tržištu rada, UNICEF je, u bliskoj saradnji sa MONT, pokrenuo proces akreditacije i integracije UNICEF-ovih programa veština za život i rad (UPSHIFT, PONDER i PODIUM) u postojeći program nastave i učenja za srednje obrazovanje. Sam projekat naglašava da treba doći do i uključiti devojčice i dečake iz najugroženijih grupa širom Kosova.</p>

UNICEF Kosovo	Revizija zakona o predškolskom obrazovanju na Kosovu	2019-2020.	Kroz ovu podršku UNICEF osigurava da se poštuju i uzimaju u obzir prava sve dece (devojčica i dečaka, dece iz manjinskih etničkih grupa, dece sa invaliditetom)	<p>Sve programske aktivnosti koje podržava UNICEF, uključujući i ovu, rodno su osetljive i uključene su kao deo dimenzije ravnopravnosti.</p> <p>UNICEF je pružio tehničku pomoć MONT za izradu nacrtu zakona o predškolskom obrazovanju koji je usklađen sa relevantnim odredbama Konvencije o pravima deteta. Cilj zakona je da obezbedi sigurno okruženje u kome su deca (devojčice i dečaci) zaštićena u predškolskom obrazovanju. Na domaćem planu uspostavljen je mehanizam za koordinaciju razvoja u ranom detinjstvu kojim se zagovara povećanje ljudskih i finansijskih resursa za intervencije u oblasti razvoja u ranom detinjstvu - uključujući pružanje usluga rada na terenu za ugroženu decu kao što su deca iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i deca sa invaliditetom. Kroz nova partnerstva sa lokalnim nevladinim organizacijama i direktnu tehničku podršku za MONT i lokalne institucije, uspostavljena su četiri nova ECD centra u zajednicama u četiri odabrane opštine. Ovi novi ECD centri biće dostupni devojčicama i dečacima iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i deci sa POP.</p>
------------------	--	------------	---	--

Bibliografija

- Agencija za rodnu ravnopravnost, Standardne operative procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, 2013, može se naći na: https://www.psh-ks.net/repository/docs/Procedurat_Standarde_te_Veprimit_per_Mbrojtje_nga_Dhuna_ne_Familje.pdf
- Agencija za statistiku Kosova, Platforma ASKData, „Stanovništvo prema rodu u Kosovo, 2011“, može se naći na: https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/askdata__09%20Population__Population%20Structure/Population%20by%20sex%20and%20years%201921-2011%20in%20Kosovo.px/table/tableViewLayout1/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d
- Ustav Kosova, 2008, može se naći na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>
- Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, 2015, može se naći na: www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L019%20a.pdf
- Zakon 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, 2015, može se naći na: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Aneks-LAW_NO._05_L-020_ON_GENDER_EQUALITY.pdf
- Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, 2015, može se naći na: equineteurope.org/wp-content/uploads/2019/10/Aneks-LAW_NO._05_L-021_ON_THE_PROTECTION_FROM_DISCRIMINATION.pdf
- Skupština Kosova, Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, može se naći na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691&langid=2>
- Centar za rod u organizacijama, Dreaming Big: What's Gender Got to Do with It? The Impact of Gender Stereotypes on Career Aspirations of Middle Schoolers [Veliki snovi: Kakve veze rod ima sa tim? Uticaj rodnih stereotipa na težnje starijih osnovaca u pogledu karijere], 2012, može se naći na: <https://www.simmons.edu/sites/default/files/2019-03/Insights%2035.pdf>
- Donjeta Morina za ERAC, „Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritička analiza reagovanja policije“, decembar 2019, može se naći na: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf
- Ambasada Švedske u Prištini, Analiza multidimenzionalnog siromaštva, Kosovo 2017, može se naći na: <https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/poverty-toolbox/kosovo-mdpa.pdf>
- Evropska komisija, „Nov metod za razumevanje profesionalne rodne segregacije na evropskim tržištima rada“, 2015, može se naći na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f6938c9-86ac-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-en>
- Evropska komisija, „Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena: transformisanje života devojčica i žena kroz eksternu odnose EU u periodu od 2016-2020. godine“, 2015, može se naći na: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/staff-working-document-gender-2016-2020-20150922_en.pdf
- Evropska komisija, Radni dokument službi Komisije, Izveštaj o napretku Kosova* za 2019. godinu, koji se može naći na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>
- Farnsworth, Morina i Nuhiu, „Rod, LGBTI i osobe sa invaliditetom – Ocena stanja“, 2018, može se naći na: <https://www.edu-links.org/sites/default/files/media/file/Gender-LGBTIPWD%20assessment%20Kosovo%202018.pdf>
- Vlada Kosova, Uredba br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i suzbijanje nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja, 2013, može se naći na: kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_QRK-_NR__21_2013_PER_PROTOKOLLIN_PER_PARANDALIMIN_DHE_REFERIM....pdf

- Grown, Gupta i KES za Milenijumski projekat UN: „Preduzimanje mera: ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena“, 2012, strana 37, može se naći na: <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=dP-SRE4WCJEC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Education+and+gender+equality&ots=OpUc2wFODW&sig=TJK1vmf-OqpMS1a4R0hTSIKmKF8#v=onepage&q&f=false>
- Ingvild Almas Alexander et al. What explains the gender gap in High school Drop Out Rates? Experimental and administrative Evidence [Šta objašnjava rodnu razliku u stopama napuštanja srednje škole? Eksperimentalni i administrativni dokazi], 2015
- Jennifer Rothchild, „Gender Trouble Makers: Education and Empowerment in Nepal [Nevolje sa rodom: Obrazovanje i osnaživanje u Nepalul]“, strana 92, 2007, štampani primerak
- Jin Chi, Put ka rodnoj ravnopravnosti kroz politiku nastavnika u ranom detinjstvu u Kini, 2018, dokument za diskusiju, može se naći na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED592783.pdf>
- Agencija za statistiku Kosova, Anketa o radnoj snazi, IV kvartal 2019. godine, može se naći na: <https://ask.rks-gov.net/media/5365/afp-tm4-2019.pdf>
- Kosovski centar za rodne studije, Položaj žena iz romske, aškalijске i egipatske zajednice na Kosovu, 2013, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130529134917547.pdf>
- Mreža žena Kosova, Rodna analiza stanja na Kosovu, 2018, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>
- Mreža žena Kosova, Nema više opravdanja: analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori na nasilje u porodici na Kosovu, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf>
- Millennium Challenge Corporation, Studija o radnoj snazi na Kosovu i korišćenju vremena, strana 18, 2018, može se naći na: <https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2018/11/MCC-Kosovo-Labor-Force-and-Time-Use-Study-Final-Research-Report-1.pdf>
- Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Statistika sektora obrazovanja na Kosovu“, 2018-2019, može se naći na: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2019/08/education-statistics-2018-2019.pdf>
- Morina i Farnsworth, „Budžetiranje za bolje obrazovanje: rodna analiza rashoda i usluga u Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf>
- Morina i Farnsworth, „Budžetiranje za bolje obrazovanje: rodna analiza rashoda i usluga u Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20160607151528942.pdf>
- Morina i Farnsworth, „Novi kosovski zakon o rodnoj ravnopravnosti: dobro, loše, upitno, 2015, može se naći na: <https://womensnetwork.org/kosovorsquos-new-law-on-gender-equality-the-good-the-bad-the-questionable/>
- Izveštaj Nacionalnog kolokvijuma, „Obuka u oblasti stručnih i životnih veština adolescentkinja van škole u starosnoj grupi od 15-18 godina, 2015, može se naći na: <https://ncpcr.gov.in/showfile.php?lang=1&level=1&&sublinkid=1357&lid=1558>, i SIDA, Rodne perspektive uzroka i posledica napuštanja škole, 2016, može se naći na: www.ungei.org/Final_Paper_on_Gender_perspectives_C2.pdf
- OECD-DAC mreža za rodnu ravnopravnost, Definicija i minimalni preporučeni kriterijumi za DAC-ov rodni marker za javne politike, 2016, može se naći na: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/Minimum-recommended-criteria-for-DAC-gender-marker.pdf>
- Misija OEBS-a na Kosovu, Istraživanje o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?download=true>

- Pande, Malhotra i Grown, „Impact of Investments in Female Education on Gender Equality [Uticaj investicija u obrazovanje žena na rodnu ravnopravnost]“, rad pripremljen za prezentaciju na Sesiji 3: Školovanje, XXV IUSSP Međunarodna konferencija o stanovništvu, Tur, Francuska, 2009, može se naći na: www.demoscope.ru/weekly/knigi/tours_2005/papers/iussp2005s51014.pdf
- Promovisanje zapošljavanja u privatnom sektoru, Žene koje imaju otpornost i viziju-Žene iz ruralnih područja na Kosovu koje stvaraju novo zapošljavanje i bolje živote, 2019, može se naći na: <https://ppse-kosovo.org/women-of-resilience-and-vision-rural-women-in-kosovo-creating-jobs-and-better-lives/>
- Program svojinskih prava na Kosovu (eng. PRP), Nacionalno istraživanje za potrebe utvrđivanja početnog stanja u pogledu svojinskih prava na Kosovu, 2015, može se naći na: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/1.%20National%20Baseline%20Survey%20for%20Property%20Rights%20in%20Kosovo.pdf>
- Qosaj-Mustafa i Morina, „Pristup pravosuđu žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: okončanje nekažnjivosti za počinioce“, 2018, može se naći na: http://www.kipred.org/repository/docs/Accessing_Justice_for_Victims_of_Gender_Based_Violence_in_Kosovo_Ending_Impunity_for_Perpetrators_820425.pdf
- Rae L. Blumberg, “Gender Bias in Textbooks: A hidden obstacle on the road to gender equality in education[Rodne predrasude u udžbenicima: skrivena prepreka na putu ka rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju]“, 2008, može se naći na: https://pdfs.semanticscholar.org/d193/38b08a8aa5c6c647e9582a78c77276387478.pdf?_ga=2.146834167.1163171261.1589284959-572287538.1589284959
- Shelley Correll, Gender and the Career Choice Process: The Role of Self-Assessments [Rod i proces izbora karijere: uloga samoocenjivanja], 2001, Chicago Journals, može se naći na: https://sociology.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj9501/f/publications/gender_and_the_career_choice_process-_the_role_of_biased_self-assessments.pdf
- Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, član 10, 1981
- Victor Lavy, Do Gender Stereotypes reduce girls’ or boys’ human capital outcomes? Evidence from a natural experiment [Da li rodni stereotipi umanjuju ishode ljudskog kapitala devojčica ili dečaka? Dokazi iz prirodnog eksperimenta], Journal of Public Economics, 2008,

Za više informacija posetite

www.coe.int/education

Kontakt

Kancelarija Saveta Evrope
Ul. Bedri Pejani 17/18
10000 Priština

Adresa elektronske pošte: coe.pristina@coe.int

Tel: 383 (0) 38 407 750

Faks: +383 (0) 38 407 751

SRP

Države članice Evropske unije odlučile su da povežu svoja znanja, sredstva i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja uz očuvanje kulturne raznolikosti, tolerancije i individualnih sloboda. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

